

Stemninger og Tilstande i Haderslev under Verdenskrigen.

Ved H. V. Clausen.

1917.

3. Jan. De Allierede har svaret paa Tysklands Fredsnote, udmærket kraftigt. Alt er medtaget, som kan belyse Tysklands Skyld i Krigen. Saa svarer de et ubetinget Nej.

4. Jan. Hørte af en Sygeplejerske fra Flensborg, at det dær er forfærdelig knapt og at det navnlig gaar ud over Børnene. Hun havde selv om Morgenens mødt Børn paa Vejen til Skolen og underholdt sig med dem og spurgt, hvad de havde faaet, før de gik hjemmefra. Jo Kaffe. Og Brød? Nej, det var spist op om Aftenen. Hvad de havde med i Skole? Saa havde de vel Brød med? Nej, Roer havde de med. De maa være langt nede, naar det skal være Børns Ernæring hele Formiddagen lige til Middag, og hvad faar de saa? I Hamburg har Børnene faaet tre Ugers Ferie paa Grund af Kulmangel til Opvarmning af Lokalerne.

5. Jan. Schmidt fra Vojensgaard her til Middag, Tog tidlig hjem, nu gaar der ingen Tog efter 7, og Togene er ikke opvarmede.

8. Jan. Nu har altsaa Batocki [Præsident for Ernæringsværket] spillet Fallit, nu henviser han til Kommunerne, der selv maa ordne, købe og tage Affaire, men hvor skal Levnedsmidlerne komme fra?

12. Jan. Hørte i Dag om en Kone og Pige paa Landet, der havde spillet Kort med en stakkels Krigsfange (Russer), der arbejdede paa Gaarden: Fængselsstraf og Bøde. Nu koster Kaffe 6 Rmk. Pundet, og man maa være glad, hvis man overhovedet kan faa lidt. En Sild koster 40 pg.

17. Jan. Vi har nu faaet Kort fra alle dem, vi sendte Julepakke til, og alle taler de om deres Længsel efter Fred og fortæller om, hvor knapt de har det. Ogsaa Paul skriver om den utilstrækkelige Forplejning. Her er kommet en Masse Soldater, vi fik pludselig i Nat ti Heste og otte Mand. Hele Linjen fra Bevtoft til Skærbæk er befæstet, og der er bygget Jærnbaner til Transport. Ubegribeligt hvad de venter her?

18. Jan. Ganske mærkelig Notits i Ribe Stiftstidende, at Tyskerne forsvinder fra København og Hotellerne staar tomme. Mon de har faaet Avis, at der er noget i Gære? Soldaterne er allerede komne bort fra os; derimod vrimler det inde i Byen. De stakkels Heste her fik intet før om Middagen, og det efter tre Dages og Nætters Rejse og Marchtur fra Vojens, hvor de blev udladede. At Karlen ikke gav dem noget, kan jeg ikke forstaa. De kom hertil [Kl.] 4 Morgen, de stakkels forkomne Dyr.

22. Jan. Nu har vi 21 Heste i Indkvartering, de staar i Stalden og Laden. Vi har faaet Kakkellovnen rensed i Karlekamret og Sengen i Stand, til Staldvagten skal bo dær, han faar saa sin Middagsmad her og Kaffe om Morgenen.

23. Jan. Der er ligesom Stilstand ved Vestfronten, man har Fornemmelsen som foran et Uvejr, man føler det i Luften.

24. Jan. Var hos Frk. Skjold og hos Fru Lindstrøm, bragte dem en Ubetydelighed Smør og gik saa til Boysens med det samme som forrige Uge. Desværre bliver det vist ogsaa saa knapt for os, at vi ikke kan gøre det saa tit. Byen vrimler af Soldater, man siger, der er kommet en Division hertil, og der ventes flere endnu. Hvad er Meningene?

25. Jan. H. P. Hanssen her i Eftermiddag. Meget interessant at høre hans Udtalelser og Tanker. Han mente, at der nu næsten var samlet to Divisioner heroppe og langs med Grænsen, han fortalte om den store Hast, hvormed de bygger Smaabaner. I Dag blev en Stikbane indviet fra Arnum, der arbejder 1000 Fanger ved disse Anlæg. Han mente, at de under et eller andet Paaskud vil beskyldte Danmark for at have krænket sin Neutralitet, muligvis vil de benytte det Moment, hvis Englænderne og Russerne kommer ned i vore Farvande (der har været et Præcedens, dengang, den russiske Flaade i den russisk-japanske Krig fik Lov til at passere Bæltet), til at besatte Jylland. Naturligvis tager de dær alt hvad de kan faa; selv om det kun er en Maaned, det hjælper dem, saa er Tid vundet, alt vundet. Saaledes raisonerer de nu i deres Desperation. Han mente, det var umuligt, at de netop nu, da de samler alt, hvad de kan rage og skrabe sammen af Mandskab ved Fronterne, at de nu skulde sende en saa betydelig Styrke herop uden Maal. Han fortalte, Nøden var stor i Berlin, og blev Kulden og Kulnøden ved, kunde der ventes Uroligheder. I Aabenraa var nok alle Ernæringsforhold meget slet ordnede, de havde en Landraad Siemon, som ikke havde sørget for noget. Kartoffler har de ikke Spor af, og det Udsalg, som Byen har og som gaar under Navn af Siemons Butik, indeholder ikke andet end sure Sild og deslige. I Skolen er det forbudt Børnene under streng Straf at sige »Siemons Butik«. Ruderne var blevet slaaet ind i Butiken, og det sidste er, at man har flaaet en Kat, hængt den op paa Døren og skrevet underneden: »Bist du nicht für die Bürger ein Vater eller: Sorgst du nicht für die Bürger als Vater, wird es dir gehen wie diesem Kater«.

Penge- og Skattespørgsmaalet mente han vilde blive efter Krigen saa slet og uoverkommeligt, at man maatte ordne Gælden paa den Maade, at $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ af al Formue beslaglægges. — Han saa en Del ældet ud, men hvem gør ikke det.

26. Jan. Vi har nu 22 Heste i Stald og Lade og een Mand, som bor i Karlekammeret og spiser her. Mere og mere knapt med alt. Slagteren gør Fordring paa Smør, hvis han skal give os et ordentligt Stykke Kød til Søndagen, og alle Steder fra kommer der Anmodninger om Smør; men vi kan jo ikke, alt bliver saa nøje kontrol-

leret. Naar vi endda havde Mælk, men den bliver knappere og knappere, og endnu er der en Maaned til den ene [Ko] skal kælv.

28. Jan. Man siger, at Officerer og Underofficerer her har faaet udleveret Kort over Jylland, men der er saa megen Sladder.

29. Jan. Var ovre i Stalden at se Hestene, ogsaa i Laden, afpillede stakkels Dyr, kun een god Hest: »Es ist auch Schwadronpferd«. Soldaterne klumper sig sammen i den forholdsvis lune Stald, og Hestene gumler triste paa muggent Hø, og saa har de det endda langt, langt bedre end de Stakler i den kolde Lade. Det er en Ynk at se dem. Jeg kan næsten ikke holde ud at tænke paa alle de Lidelser, Hestene har gennemgaaet i denne Krig, og mon Menneskene ikke skal staa til Regnskab derfor? Og hvem? Thomsen var her i Dag med den sidste Forordning; nu skal Mejerierne aflevere al deres Skummetmælk, det bliver et drøjt Slag for fattige og Børn. Der skal laves Ost deraf. De maa være langt nede nu. — Læst: »Das deutsche Reich auf dem Wege zur geschichtlichen Episode. Eine Studie Bethmannscher Politik in Skizzen und Umrissen von Junius Alter. Streng vertraulich«. De nægter dem intet i Retning af Fornærmelse og Ringeagt mod Rigskansleren.

1. Febr. Tyskland erklærer »Unbeschränkter U-Boot-Krieg«. Jeg er alligevel bange. Naar bare England kan holde ud. Hos Boysens med Smør.

3. Febr. I Danmark begynder man at blive urolig. Børsen er lukket. Stemningen er alvorlig.

4. Febr. Der er kommet mere Militær hertil, men ogsaa afgaaet en Masse Soldater, Heste, Kanoner Vesterpaa.

5. Febr. Rose rejste med H. P. Hanssen til Møde i Øsby.

9. Febr. Efterretning om Torpederingen af »Lars Kruse« — 17 Mand omkomne, deriblandt Captajnen. Den sejlede med Levnedsmidler til det stakkels Belgien, kom fra Amerika, vidste intet om, at efter 5. begyndte den hensynsløse U-Baad-Krig. Møde hos Lebeck i Dag. H. P. Hanssen vil give Fremstilling af de sidste Begivenheder. Der er kommet mange vesterfra for at høre ham.

10. Febr. Mødet i Gaar foriøb temmelig uinteressant, maa-ske fordi Hanssen havde fortalt det meste her. Det vigtigste var, at den sænkede Tonnage ikke var større 1916 end 1915 og at rimeligvis den heller ikke vil blive større 1917 tiltrods for al deres Skraalen og Hoveren.

12. Febr. En stor Zeppeliner kom langsomt over Byen i Dag. I Hamburg skal være frygtelige Forhold, ligefrem Ilungersnød, og de stakkels Børn er udsultede. — Jeg maa notere, at i forrige Uge om Natten fik den ene Ko to Kalve. Kristen var der jo ikke, men vor Indkvartering tog Affære, sikken en Lykke, han var der, hvad skulde ellers det stakkels Dyr være blevet til. Jeg fik ham straks over til Kaffe om Morgenen, og han fortalte hele Nattens Hændelser og hvorledes han havde klaret det hele, og hvor betuttet han var blevet, da han mærkede, der var to Kalve. Jeg takkede ham jo og roste ham og sagde, jeg forstod ikke, at han kunde alene ordne det, og han sva-

rede simpelt og troskyldigt kun det: »Ich liebe das Vieh«, og det var jo Forklaring nok. Han var ellers lidt aandelig uudviklet, det forstod jeg paa de andre, de kalder ham for »den ollen« og gør lidt Nar af ham; han er 42 Aar; men sine Heste passer han og sørger uhyre godt for dem. Vi har givet ham en god Seng til at ligge i i Karlekammeret, og han kan fyre saa meget han vil, og The faar han om Aftenen, og nu faar han ogsaa Middagsmad.

14. Febr. Det kniber nu gevaltigt med Smørret, vi maa indskrænke os. Ogsaa med Kul og Kokes.

15. Febr. Det kniber at skaffe Boysens det Pund Smør og Fru Lindstrøm det $\frac{1}{2}$ Pund; nu faar vi kun 6 Pund om Ugen fra Vojens. Vi hørte i Dag fra troværdig Kilde, at Dødsannædelser i Bladene af Børn under 7 Aar er forbudt. I Dag Forbud mod at opvarme Kirker og andre Lokaler. Alle Varieteer og Biografer er lukkede, Skolerne ogsaa.

16. Febr. I Dag pludselig Ordre til Soldater og Heste at stille til Afrejs. De mener selv, de skal til Frankrig, de har faaet Brød udleveret til tre Dage. De stakkels Heste, der nu atter skal have en lang Jernbanekørsel. Gruelig Hurlumhej inden de blev færdige, stor Afskedsscene med Pigerne og Karen; »de olle« var fortvivlet: »Kriege ich wieder ein so schönes Quartier«, stakkels Fyr. Den unge, som er smuk, men fræk (hvor mange Gange har jeg ladet ham forstaa, at jeg ikke ønskede hans Nærværelse i Køkkenet), sagde Farvel og takkede mig og rakte Haanden frem. Mærkværdigvis følte jeg en pludselig Aversion mod at tage den, men bekæmpede den, da jeg saa paa hans frejdige, sorgløse, selvfølgelige Ansigt. Pigerne og Karen var ved Toget for at vinke til dem. Da de kom tilbage, kunde jeg ikke dy mig og sagde: »Naa, var De ude at sige Farvel til de tyske Soldater; det havde jeg dog ikke troet«. Christine svarede meget spidst: »Ja, det var vi rigtignok, og det kan jo heller ikke skade noget«. »Ja, naar De raisonerer saaledes, er der jo intet at sige til den Ting«, svarede jeg, og dermed var den Sag afsluttet.

14. Febr. Mangel paa Kokes, vi lever ved halv Varme, jeg sidder med Tæppe om Benene og Pels paa; man lever kun halvt, naar man fryser.

23. Febr. Indkvartering. To Dragoner kom Kl. 10, fik Kaffe, som de var glade for.

26. Febr. Det er ligesom jeg slet ikke mere har Lyst til at føre min Journal; altid kun at lade sine Tanker kredse om det samme, sløver.

28. Febr. Vi havde i Dag Visit af Paasch, der er hjemme paa Orlov og lige kommet ud af Lazarettet. Han har mistet den ene Finger og faaet den anden stærkt læderet, saa han kun kan regne med de tre Fingre paa højre Haand. Han er altsaa nu uskikket til sin Gerning, var før Krigen paa Kontoret i Vojens, men dog var han taknemlig og tilfreds. »Efter alt det, jeg har set og oplevet ved Some, maa jeg sige, jeg er godt sluppet«. Deraf kan man slutte, hvad de maa have gennemgaaet. Han fortalte rystende Ting derude fra.

Havde nu ligget sidst paa Lazaret i Flensborg. Fortalte om Stemningen blandt Soldaterne, naar de skulde til Fronten. Fornylig skulde der afgaa en hel Del, og de blev som sædvanlig førte op til Stationen med Musik og flyvende Faner, og Generalen stod parat og holdt den sædvanlige bombastiske Tale til dem, men blev afbrudt mange Gange med: »Wir wollen lieber Essen haben«, »Schafft uns Essen«, saa han maatte afbryde. Demonstranterne forsvandt og kom ikke med Toget dengang, og det var mange, om de blev fundne bagefter, vidste han ikke. Paa Lazarettet blev der hver Uddelingsdag taget 10—15 Gram af Soldaternes Smørportion, det stak Feldweblerne tilside, der blev ogsaa 25 Pund Smør stjaalet, der var Undersøgelse endogsaa i alle Patienters Senge, og dog vidste alle nøje Besked med, hvor det var gaaet hen. Saaledes var der en Masse, som gik i Svang.

1. Marts. Scheidemann, Hoffmann og Ledebour har talt og ikke stukket noget under Stolen, særlig de to sidste. Ledebour har endogsaa den Dristighed at kalde Kejseren den Herre, der kom med de berygtede Ord fra Kina-Opstanden: »Pardon wird nicht gegeben«, og sagde, de skulde fare frem som Hunnerne. Han siger ogsaa ligefrem, at Grunden til, at de gjorde Polen til et Kongerige, var for at faa Soldater.

2. Marts. Nu har vi kun Gas nogle Timer daglig, og det er rent galt med Kul og Kokes. Folk sidder nu og fryser, og vi er ikke langtfra. Jeg maa sidde godt indpakket, hvis jeg skal læse eller skrive. Menneskene gaar omkring med jordfarvede Ansigter, tavse, og forknyttede.

3. Marts. Her i Byen er alle Butiksvinduerne tomme, jeg søgte allevegne forgæves spiselige Ting, de eneste jeg traf, var Citroner, Ansjoser og Fiskeboller. Nu er der udkommet Forordning, at Skolebørn, Dreng og Piger, paa 12—14 Aar skal bruges ved Landarbejde; de har at melde dem og Arbejdsgivere ogsaa. Gud ved om der er mange, der melder dem, ti Bysbørn til Landarbejde, det giver ikke meget, og saa Føden i disse knappe Tider.

4. Marts. Stærk Østen-Snestorm og Kulde. Vi kunde ikke faa varmt noget Steds. Det er en Misère, og saa de Stakler, der haade maa sulte og fryse.

5. Marts. Den unge Fru Boysen fortalte, at deres Indkvartering mente, at Freden absolut maatte komme nu i Foraaret. Folket kunde ikke holde ud længere, og gjorde de ikke Miner til at slutte Fred, blev der store Revolter i alle store Byer; i det hele udtalte Soldaterne sig uhyre skarpt om Regeringens Ernærings-Kontor, og de generede dem ikke; endogsaa i Toget kom de med Udtalelser, som absolut ikke tydede paa Begejstring eller Tro, snarere Had til de styrende. Saa det ulmer vist allevegne; naar vil det bryde løs?

7. Marts. Der har været en Kvinde-Revolve i Gaar nede paa Raadhuset, de fordrede Brændsel, de kunde ikke haade fryse og sulte. Politi og Militær maatte splitte dem ad. Stærk Østenstorm med 5 Gr. Kulde. De stakkels Mennesker. 8. Marts. Snefog og

Østenstorm. Vi sidder og fryser. 10. Marts. Soldaterne kommet bort. 11. Marts. Vi fryser. Udenfor Landraadens var to Damer og et Par Dreng og Piger ifærd med at rense Fortovet; i Byen var der nogle Koner og Børn ifærd med det samme, der var jo en Opfordring fra Borgmesteren, at Folk skulde værsgaaartig tage fat selv og betragte det som et Offer paa Fædrelandets Alter. Hvor der ødsles med højtravende Ordskvalder i denne Tid. Peter Skau er død den 7., 91 Aar, en god dansk Mand, velbegavet, trofast i al sin Færd, et Eksempel for vore Landsmænd og en Prydelse for sin Stand.

12. Marts. Der er sandelig knapt med alt. Ratenburg sagde i Køkkenet, han vilde nemlig have Limpotten varmet. «Aa» sagde jeg, »vil De nu tage vor Ild, vi har jo ingen Gas nu«. »Nej«, sagde han meget polisk, »men vi har jo Roer».

18. Marts. I Dag melder Deutsche Tageszeitung, at der vil blive prædikeret i Jerusalemskirken i Berlin over Texten: Det sjætte tyske Krigsmaal i religiøs og moralsk Belysning. Hvis det ikke er Blasfemi, saa ved jeg ikke. — I Dag en Krigsbededag. 23. Marts. Gudskelov vi har faaet et Læs Kokes fra Vojens og faar et til. 25. Marts. Min gamle tyske Kone var her igen før Middag, og jeg var med en Pande Kartoffler og Flæsk til hende, og den Betoning, hvor med hun sagde: »Ach Kartoffeln«, da hun saa, hvad jeg havde til hende, fortalte mere end mange Ord om hendes Savn. 26. Marts. Ribe Stiftstidende er tilbageholdt to Dage, der er naturligvis noget i den, som Folk her ikke maa faa at vide.

2. April. Fru Thomsen fortalte om sin Broder, der var hjemme paa Orlov. Hvad han har beskrevet om de ødelagte og af Tyskerne nu forladede Egne, er trøstesløst, det vidner om en Brutalitet uden Lige, hvor maa Franskmandene ikke være opfyldte af Had og Hævngerrighed.

5. April. Paul er kommet paa Orlov. Rose fik Telegram i Dag, stor Glæde. 10. April. En Gaardejer, som de var kommet til med dette Enten-Eller [Krigsmaal eller af med de russiske Fanger], svarede: »Tag da Russerne, jeg tegner ingen Krigsmaal«. Ogsaa en kendt Gaardejer, der var hjemme paa Orlov, havde ti Dage, erklærede Nej, og da de saa slog paa, at han godt kunde blive kaldt til Fronten, førend de ti Dage var forbi, sagde han: »Krigsmaal faar De ikke«. Det er skandaløst, som de gaar frem med dette Krigsmaal. Hvis de tegner dem, faar de Orlov bevilget. En Soldat kom ind i Sparekassen og havde 1000 Rmk. og sagde: »Det er til Krigsmaal for fem Dages Orlov. Men man tager den jo, man ved jo ikke, hvor længe man er i Live, og om man faar Brug for de Penge«. Der bliver holdt Foredrag for Soldaterne om Fordelen ved Krigsmaalet, og de, der er skikkede dertil, bliver udtagne for at agitere for Sagen mellem Kammeraterne. Soldaterne faar i Lønning 33 Pg. om Ugen [?], derfra bliver nu fradraget 1 Rmk. [?] pr. Mand til Krigsmaal, Børnene i Skolen bliver tvunget til at tegne, Præsterne gaar omkring til Sognebørnene og agiterer for Tegning.

12. April. Thomsen var her og fortalte flere Ting, som

Hanssen havde fortalt ham i Paasken. Bladet har allerede nu faaet Ordre til lidt efter lidt at forberede Publikum paa Englændernes Sejr i Mesopotamien og paa Tyrkernes Nederlag, men paa den Maade, at det intet havde at betyde, at Stillingerne ikke var saa vigtige og i den Aand. 15. April. Præsterne er i Dag befalede til i Kirken at tale om Krigslaanet og lægge Folk det paa Sinde. Bankerne er i Dag (Søndag) aabnede fra 12 til 2. Og det lader Præsterne sig bruge til.

16. April. Nu er Sommertiden indført. Paa Landet retter de dem efter den gamle Tid, det passer bedre for dem. Dette nye Paa-bud er forstyrrende baade for Malkningen og for Høsten, og saaledes de hundrede af deres Paabud.

18. April. Frøken Stemann paa Visit. Stemningen mat, vi undgik alt hvad der havde Hentydning til Krigen. Hun om Rosen, hun havde haft (Gürtelrose), og sagde, det var umaadelig smærtefuldt, og hun vilde ikke ønske sin værste Fjende det, saa rettede hun sig: »det skulde da være Grey«. Allerede en saadan Udtalelse gør jo enhver Samtale umulig, jeg mener, ud over de sædvanlige Høflighedsformer. Fru Thomsen fortalte, at Landdagsmand Brütt [Frikonservativ, stod i godt Forhold til Julius Nielsen og H. P. Hanssen, se denes Tilbageblik] var kommet med en karakteristisk Udtalelse til Hanssen, omtrent saaledes: »Ja Englænderne vil naturligvis have Kielerkanalen gjort international, og det maa vi vel tage imod, men vi vil værgе os imod [at faa] Augustenborgere [til Fyrster i et Schleswig-holstein]«. Se det er jo en anden Snak end al deres Skraalen om Krigsskadeserstatning og Annectioner.

19. April. Vi fryser alle, ingen Kokes at faa. 22. April. Fru Lindstrøm fortalte dramatisk om sin Rejse. Den har i Sandhed været spændende; godt det gik saaledes. Man faar ret Indtryk af, hvor Moralen er slappet ved Grænsen, baade dansk og tysk er lige god, gælder kun Smørelsen. Hvad der havde gjort et meget stærkt Indtryk paa hende, var Mødet med en Soldat i Toget fra Fjelstrup. Han kom fra Arras, havde rejst uafbrudt fire Dage og Nætter, havde Orlov, var lige ankommet, et Telegram ventede ham og en Gendarm ligesaa, og øjeblikkelig maatte han efter Rekvisition tilbage til Arras uden at have set sit Hjem, sine Kære.

27. April. Revision i Dag af Korn, Mel og Brød. Spisekamret blev ikke forskaanet, og han snusede og vejede alt. Ledsaget af to Soldater var han (en Politimand) her en Timestid; jeg gemte Smørret i Pigesengen.

6. Maj. Vi kørte ned til »Slottet« [et Hus lejet ved Vilstrup Strand] i Enspænder; den gamle Fiskehest luntede afsted. Vi brugte næsten to Timer, maatte jo gøre Omvej gennem Vilstrup for at faa Passet. En ubehagelig, ubehøvlet Person, denne Underofficer, tysk brutal, sagde hverken bu eller bæ. Tre assisterende havde han; indstalleret i en Bondegaard var han, hvor de naturligvis havde taget det bedste Værelse til Skrivestue. Det tog os $\frac{1}{2}$ Time, vi skulde jo skrive under. Paa Vejen maatte vi frem med det Pas for en anden Størrelse; det var for mig tre Gange for at komme derned: først Raadhuset om Lørdagen.

7. M a j. Marie Hagen fra Stepping her, hendes Mand hjemme atten Dage paa Orlov. Stakket, nu gruer hun for Skilsmisken. Han er i Rusland ved Pinsk. Han har fortalt, at flere af hans Kamerater, hjemmehørende i Sydtyskland, havde faaet Orlov, men var kommet tilbage før Orloven var udløbet paa Grund af Hunger derhjemme, Marie Hagen havde taget nogle gode Rundtenommer med, da hun hentede sin Mand paa Stationen, og det var han rigtignok glad ved; i lange Tider havde han ikke været møt; han vilde saa gerne tage ordentligt fat derhjemme, men han kunde ikke, han blev straks afkørt og var helt ødelagt den Aften, det var den daarlige Forplejning.

9. M a j. Hørte i Dag om Faller Jørgensen i Fredsted. at da de kom ind til ham for at opfordre til at tegne sig for Krigslaan, sagde han Nej, det vilde han ikke, og da de saa sagde, at det skulde han dog betænke, han havde jo Russere, og noget maatte man jo ofre, svarede han: »Synes I ikke, at jeg har ofret nok, en Søn har jeg ved Fronten, og en Søn har jeg bragt paa Kirkegaarden, og hvad de Russere angaar, vil jeg dog spørge Landraaden, om det er med hans Vilje og Vidende, at de saadan truer Folk til at tegne.« Saa blev de bange og sagde, det maatte han endelig ikke, men sine Russere beholdt han.

12. M a j. I Haderslev Dagblad har jeg læst følgende inderlige Dødsannonce, der i al sin sorgfyldte Naivetet betog mig:

Underofficer Jørgen Christensen er falden paa Forpost ved ..... Natten mellem 22.—23. April- knap 30 Aar gammel. I dyb Sorg. Didde Christensen, født Møller, og Familie, Blansskov, 9. Maj 1917:

De svandt saa hastig hen, de lykkelige Dage,
mit veltfredse Sind med dem svandt hen,
da du i Krig langt bort fra Hjemmet maatte drage,
min allerbedste, dyrebare Mand.

Dog trøstig gik vi frem, med Haabet fast for Øje,
det Haab, at vi dig dog fik hjem igen.

Ja, hvor vi bedet har til Herren i det høje,
at du dog maatte komme til os hjem.

Dog dette Haab, mit sidste, jeg maa nu opgive,
da Efterretningen saa tung mig naaet har,
at du ved ..... nu maatte blive,
min kære, gode, dyrebare Mand.

Men aldrig vil vi glemme dig hernelen,
saalænge vore Hjerter endnu slaa,
og altid vil vi Herren ydmygt bede,
at vi engang med dig hist samles maa
for aldrig mer at skilles.

Ja der kan Sorgen stilles.

19. M a j. Hørte i Dag om en Sygeplejerske, der havde sendt 85 Pund Kartoffler til sine nødlidende Slægtninge og angivet dem som »Hausgeräthe«. Derfor blev hun dømt, men Straffen eftergivet, hvis

hun vilde lade dem gaa til Hindenburg-Spenden. Hvor ender de Kartofler? Naturligvis hos en eller anden højere Embedsmand. En Corruption uden Lige fra de laveste til de højeste Klasser. Sikken Fortjeneste Kriegsernährungsgesellschaft beregner sig alene paa Smør og Fedt, som Fader da kender.

23. M a j. Hørte i Dag om to gamle Folk paa 80 og nogle og 80, der syntes deres Fedtration var for lille og henvendte sig til Kommuneforstanderen for at faa lidt forhøjet Ration; han viste dem til Doctoren for at faa Lægeattest, men denne Hædersmand svarede: »Nein, durchaus nicht, Ihr gehört dem Kirchhof«.

27. M a j, Pinsedag. Havde en Ærgrelse igen. Havde sendt den lille Pige ned paa Raadhuset for at faa mit Pas paategnet til Vilstrup Skov. Kom først hjem 6½ med den Besked, at jeg selv skulde komme derned; telefonerede, men ingen svarede, men derimod sagde de paa Telefonstationen. at der var lukket Kl. 6. Sendte saa Christine derned blot for at faa mit Pas igen, selv om det ikke blev paategnet; men Politibetjenten turde ikke udlevere det, og Damen, der havde gjort Vrøvl og hvor Christine var, sagde, jeg maatte komme selv derned, jeg havde ikke afmeldt mig forrige Gang. Da Christine saa fortalte hende, at den lille Bypige først var kommet hjem 6½, og at vi havde ringet op straks, at ingen havde svaret, sagde hun, jeg kunde jo høre herved i Morgen Formiddag altsaa i Dag. Kl. henad 11 traskede jeg af, gik først for en Sikkerheds Skyld op til Fru N. [gift med Politibetjent], da det var paa Vejen. Ja, mente hun, det var jo muligt, at Politibetjenten vilde udlevere mig det, men jeg mærkede straks, at det hele vist ikke var saa let som jeg havde troet, fortalte hende, at forrige Gang, jeg var ved Vilstrup Strand, altsaa den eneste Gang, havde jeg sendt den lille Pige ned med det, og hun fik det paategnet med tilbage uden Vrøvl, at jeg i Fjor, den eneste Gang vi havde været i Sølyst, havde jeg gjort ligesaa og ikke havde afmeldt mig. Naa, jeg gik jo saa paa Raadhuset, hvor der sad en Politibetjent, der var aldeles uimodtagelig for Fornuft, han vilde intet udlevere, »der maatte være noget meget muggent ved den Historie«, siden der stod: »Keinen Pass ausliefern«. Jeg fortalte ham det hele, men den Torsk vilde eller kunde intet forstaa, ja jeg kunde jo prøve, om jeg kunde faa Fru N. til at gaa derhen og tage Ansvar paa sig. Dette vigtige Ansvar!!! Jeg sagde, han var en meget uvillig Mand, og tøfede saa hen til Fru N. igen, og hun lovede saa at gaa derhen og telefonere til os, hvis hun kunde faa det i Orden. Kom træt og anstrengt hjem, men afsted kom vi, da hun telefonerede, at jeg kunde hente det før 2. Naa vi holdt saa for, og jeg fik det værdifulde Dokument udleveret med Paalæg at afmelde mig, naar vi kom tilbage. Kørte saa op i Vilstrup til Paskommandanten, som i Gaar viste sig at være en mere høflig Mand, fik vort »Ausweispass« og jollede afsted i Enspænderen, saa vise det til Vagtmand og derefter kunde vi frit køre ned til Stranden. Da vi kom hjem, holdt vi ved Raadhuset og jeg gik op og meldte mig af. 30. M a j. I Dag nyt Pasvrøvl. Harder var her og afhentede mit Pas, det lader til, denne Fru N. har skrevet

en lang Klamamus om min store Forbrydelse ikke at have afmeldt mig. Gud ved, hvad der nu skal gøres.

31. M a j. Fru Thomsen og den engelskfødte Fru Winther [Se Hanssens: Fra Krigstiden I 252] her paa Visit. Hun fortalte en hel Del om Nøden og Elendigheden i Berlin. Hendes Datter, en ung Pige paa 15 Aar, er inviteret til Kloppenborg Skrumsager for hele Sommeren, hun skal være blevet forskrækkelig afmagret og elendig, fortalte Sophus Thomsen, saa det er en Hjælp i Nøden. Sønnen, der er 18 Aar og meget tysk, er som »Hilfsdienste« paa et stort Gods; ogsaa en Udvej. Tyskerne skal nok benytte alt. Fru W. meget sympatisk, munter og fornøjelig og ser ud som en ung Frue paa et Par og trediv. 1. J u n i. Kniber med Sukkeret. Da Fru Winther og Datter kom fra Berlin, talte hun i Toget med en Matros og spurgte ham en hel Del om Søjtenesten og Behandlingen ombord, fordi hendes Søn havde ytret Tilbøjelighed til at aftjene sin Værnepligt som Mariner. Det blev bemærket af en tysk Mutter, der sad i Nærheden, og ved Ankomsten til Hamburg angav hun hende som Spion, og til Fru W.s store Forskrækkelse kom der en Herre hen til hende og sagde: »Ich bin Kriminalbeamter, machen Sie keine Umstände und gehen Sie still mit mir«, førte hende og Datteren ind i et Værelse, og der blev hun krydsforhørt; han havde endogsaa den Frækhed at spørge hende, hvorfor hun havde giftet sig, og stakkels Fru W. svarede helt forvirret: »Aus Liebe«. Alt maatte hun gøre Rede for, endogsaa hendes Forældres Forhold i England, om hun havde Penge? Om Manden var velstaaende? Det blev skrevet op, ogsaa hendes Samtale med Matrosen, og hvergang Datteren vilde komme Moderen til Hjælp hed det: »Stillschweigen«. Heldigvis kom der en overordnet Embedsmand til, og han beordrede straks, at hun blev løsladt, men uden en Undskyldning eller noget. Fru W. helt syg og elendig bagefter, Forhøret havde varet over to Timer. Hun tager nu ogsaa ud til Kloppenborg Skrumsager.

4. J u n i. Jeg var alene om Tøjophængning og klarede det hele godt. Det var en stor Vask, men noget af en Nydelse at være i Haven og høre Droslen synge. 11. J u n i. I Dag var Harder her med en »Vorladung« til Torsdag den 14. Kl. 3¼ »persönlich einzufinden«. 12. J u n i. Rødtjernen blomstrer, Stærerne har Unger og den sødeste lille Rødkælk har jeg at more mig med ved Drivhuset. Syrenerne er færdige, Acasierne begynder, alt har saa gruelig travlt og visner saa hurtigt paa Grund af Varmen. Travlt med at vande flere Timer hver Aften, Rose og jeg.

14. Juni. I smeltende Varme paa Raadhuset. En yngre Mand forhørte mig, skrev Side op og Side ned om min store Forbrydelse, maatte navngive mine Forældre, om jeg var straffet, mine to Mænd var døde, hvad min Moder var født osv. Jeg tror nok, jeg har sagt en Masse Løgn med Hensyn til Dødsaar og Gifteaar, jeg har jo ikke Tallene i Hovedet. Saa skrev han et Slags Forsvar for mig, som han saa læste op og spurgte, om jeg var fornøjet med, det maatte jeg saa underskrive, og saa gaar det til Flensborg. Hvad der saa kom-

mer ud af det, ved man ikke. Han gjorde mig ogsaa til svag, ja, sagde jeg, jeg har gaaet tre Aar med Tarmkatarr, kan skaffe Lægeattest, men det mente han var unødvendigt.

15. Juni. Nu har vi ikke i to Dage faaet Ribe Stiftstidende. 18. Juni. Ribe Stiftstidende beslaglagt. 22. Juni. R. St. forbudt. Nogle væmmelige Artikler af Karl Larsen om Tysklands Hungerblokadé. Løgn det meste for os, som kender Forholdene, men bestilt for at vildlede de neutrale Lande.

24. Juni. Ved Vilstrup Strand (Slottet). Havde haft en Forskrækkelse i Middagstunden, hvor Kommuneforstanderen forlangte to Rum til Soldater. Men Lise lod sig ikke forbløffe og sagde, det var umuligt. »Unmöglich giebt es nicht im Kriege«, sagde Kommuneforstanderen, og den Militære spurgte uforskammet: »Sollen Sie hier auch durchaus wohnen?« Men saa havde hun da sin Lægeattest at stikke ud. Hun anbefalede dem Barakkerne ved den nedlagte Grusgrav, tilsidst tog de mod Raison og forsvandt og sagde saa senere, da de gik forbi, til Christine, at nu tog de Barakkerne. Det er Vagtmandskab, som skal passe paa ved Stranden.

30. Juni. Faaet Melet hjem fra Slotsmøllen, fuldt af store Orm, havde givet sund og god Hvede ned til Maling. Fader mener, det kan ikke nytte noget at gøre Vrøvl. Vi maa jo sigte det, Ormene kan vi da ikke spise, men Melet maa jo alligevel være fuldt af Midder og andre Uhumskheder. Og andet Brød er der ikke at faa for os, der er Selvforsynere. Boysens Mølle [Tørning] er jo lukket.

12. Juli. Kejseren har lovet almindelig Valgret. Snebolden er begyndt at rulle. Her bliver der sagt, at der er blevet skudt paa Kejseren ved Fronten, at han vil abdicere, men det er vel kun Rygter. 15. Juli. Har hørt fra sikker Kilde, at der har været store Uroligheder i Flensborg, alle Bagerbutikker og Brødfabrikker blev plyndrede, og hvor der var spiseligt, blev alt røvet.

16. Juli. Thomsen her og fortalte forskellige Ting fra Rigsdagsmøderne. I det store Finansudvalgsmøde begyndte efter Rigskanslerens Tale de tre Socialdemokrater med at udtale deres Mangel paa Tillid til Regeringen, som de beskyldte for Løgn og Fordølgelse. Erzberger sluttede sig saa til dem og begyndte straks med U-Baadskrigen, som var forfejlet. Regeringen havde udtalt, at efter seks Maaneders U-Baadskrig vilde England være færdig, og se nu - Overflod af Levnedsmidler. Tilstandene i Østrig forfærdelige, ingen Hjælp af den Forbundsfælle, dertil kom, at der nu var Mangel paa Ammunition og Mandskab derude; de 17-aarige befolkede kun Lazaretterne. Saa var der Ernæringsvanskeligheder i allerhøjeste Grad. Daarlige Høst. Der blev ligefrem Panik efter den Salve og frygteligt Røre og Skænderi. Et Medlem nævnede foragtelig Lloyd George: »Der alte Kriegshetzer«. Erzberger riposterede straks og sagde, at den Mand havde vist, han duede noget, i denne Tid rejste han rundt og talte paa Møder til Arbejderne, 10,000 havde hørt ham og kraftigt havde han agiteret, kunde man nogensinde tænke sig en preussisk Minister i den Situation. Ludendorf og Hindenburg var enige med de Partier, der havde opsat Fredsspørgsmaalet.

21. Juli. Saa er det sandt. Den stakkels Russer, der har været et Aarstid hos Jepsens og har været Krigsfange i næsten tre Aar, vilde flygte over Grænsen ved Christiansfeld sammen med en Søn af Jepsens Nabo (Gaarden mellem ham og Thygesen). Det mislykkedes. Vagten skød Russeren og nappede den anden. Den elendige Soldat, der har gjort det, gid han maa bøde derfor, hvorfor kunde han ikke skyde forbi, er det de 50 Rmk., der har fristet ham? Gid de maa tyngte hans Sjæl, saa han aldrig faar Fred. En ung, kraftig, pæn Mand, gift, lider af Hjemve, hvem kan undres derover, saa lader han staa til — og saa Døden, Mordet kalder jeg det nu. Hans Kone havde sendt ham en Pakke fornylig, hun faar jo nu intet at vide om hans Skæbne, og han er nu begravet paa Aller Kirkegaard. Man taler meget derom og alle er bedrøvede, han var saadan et flinkt Menneske, jeg har set ham flere Gange, havde et godt Ansigt.

24. Juli. Modtaget »Vorladung« til at møde paa Raadhuset den 27., hvad mon der nu er i Gære. Tager det hele med en vis Sindsro, de kan jo ikke andet end idømme mig en Bøde eller udvise mig. 27. Juli. Paa Raadhuset i glødende Varme. Det hele var kun nogle yderligere Oplysninger i den famøse Pashistorie, fordret af Generalkommandoen i Flensborg; om jeg den mindeværdige Dag 8. Maj havde været dernede paa en flere Dages Tur eller ej. Saa blev der atter skrevet en lang Klamamus, som jeg maatte underskrive. Jeg dyede mig ikke for at sige, at det var drøjt for en gammel Dame at piske derned af den Grund, og hvorfor de ikke skriftlig kunde bede mig om de Oplysninger. Nej, jeg skulde underskrive i deres Paa-syn. Men han trøstede mig med, at nu var det vist sidste Gang. Forbitret over deres Smaalighed. Optegnelser fra 25. [Juli] til 9. Aug. i min franske lille Bog [er ikke fundet]. 2. Septbr. Havde en ækel Over-raskelse paa Raadhuset; mit Pas var ugyldigt, de tolv Maaneder udløb den 28. Aug. Den ækle Karl har naturligvis kun luret derpaa. Det var med Skadefryd, han sagde det, og han beholdt Passet trods mine Indvendinger. 4. Septbr. Var paa Raadhuset for at faa mit Pas tilbage, det skal sendes til Hamburg for at fornys tilligemed et nyt Fotografi. Hvorfor beholdt han det i Søndags, kun Chikane?

5. Septbr. Riga er taget, og man flager nok til at gøre en syg og elendig. Fader trøster og siger, det hele er saa uvæsenligt, og de er i det sidste Stadium. Gardinhøjler, Ringe, Kroge, alt af Mes-sing bliver nu taget. 10. Septbr. Mit Pas kommet fra Hamburg. 11. Septbr. Paa Raadhuset med det for at underskrive det dær og faa Stempleet sat paa.

19. Septbr. Nu er alt det Rytteri, 2500 Mand, der har ligget i Haderslev og Omegn, taget sydpaa, 150,000 Mand har været anbragt i Slesvig og Holsten, parat til at gaa over Grænsen, saasnart Befalingen kom.

26. Septbr. Fru Lindstrøm her med Hilsen fra København. De har været slemme mod hende i Vamdrup, det er sørgeligt, at det er vore egne Landsmænd, der optræder saa brutale og ubehagelige. $\frac{1}{4}$ Pund The blev taget fra hende, et lille Stykke Roquefortost,

ligesaa Sæbe, kort sagt alt, og alt endevendt paa den mest brutale Maade, og ikke maatte hun sende det Konfiskerede tilbage, og medens det gaar for sig, ser Fru Lindstrøm den ene tyske Tolder efter den anden tage imod Masser af tunge Pakker, som Danskerne bragte ind i deres Tog (Smugleri altsaa).

2. Oktbr. Hindenburg-Fødselsdag. Flagning. Ikke morsomt at se. 6. Oktbr. Susse Refslund var den eneste af de danske Piger, som ikke gik med til Hindenburgfesten. Lærerne holdt en Tordentale til hende bag efter og sagde: det skulde ikke glemmes hende.

7. Oktbr. Lundbeck [se om ham Harmoniens Festskrift 1934] sidder i Harmonien ved et Spillebord, Fader ser til. Pludselig hvisker han til Fader: Hvor mange Pund? Fader: 50, og dermed var den Sag afgjort. Det var Sukker, som Lundbeck havde tilbudt, og Fader sagt, han vilde forhøre sig hjemme hvor meget. 4 Rmk. Pundet. 8. Oktbr. Koldt, vi fryser med Anstand, vi maa spare, det bliver en drøj Vinter. 10. Oktbr. Nu koster en Hat 50 Rmk., ja Fru O. har givet 100, Ungpige hatte 30—45, og de rives væk. Folk har nok Penge (Papir) og vil af med det, efter Krigen har det vel intet Værd.

11. Oktbr. Her i Haderslev holder Treplin [Præst paa Løjt] to Foredrag om »Fred for enhver Pris«; han er ogsaa Altysker og Hverver for Fædrelandspartiet. Gad nok høre, hvad han har sagt. Det ene er i Kirken, det andet i Gymnastiksalen. Tante Christiane vil skaffe mig Underretning.

13. Oktbr. En Smuglerhistorie volder megen Opsigt i disse Dage. Det drejer sig om Levnedsmidler, smuglede fra Danmark, til en Værdi af en 70,000, en hel Jernbanevogn, pakket fuld og omgivet med Roer paa alle Sider, den var dirigeret til Berlin. Blev opdaget i sidste Øjeblik. Flere arresterede. Det var mest Skinker, Flæsk, Smør og Fedt.

14. Oktbr. Treplins Tale har været i Grenzpost. Det er noget af det mest gale og fanatiske, jeg har læst. »Gott hat uns Belgien gegeben«, begynder det med, og de er det udvalgte Folk. Og sikkert simpelt Had der kommer til Orde lige overfor Englænderne. Hvor mon hans stakkels Kone er? [Hun var engelsk].

18. Oktbr. Frøken Windfeld fortalte, at Skrumsager paa Toftlundgaard havde sagt, idet han viste hende Laden: »Ja den ser ud som den ellers plejer i April. Hvordan man skal komme Vinteren igennem, kan jeg ikke forstaa, det bliver en forfærdelig Vinter; men saa faar man at se, hvem der duer noget, det er ikke gjort med Snak.« Honning 5 Rmk. 50 Pd. Med Smørret bliver det umaadelig knapt. Cacao 30 Rmk.

20. Oktbr. Tur ad Alleen til Ulvslyst. Stor Bedrøvelse. Alle de gamle dejlige Træer bliver fældede, der maa jo skaffes Brænde til hele den Hær af Embedsmænd, de har faaet herop. Gid man kunde feje alt det Kram ud. Skoven vidunderlig dejlig i alle de brogede Farver; vilde dog helst være gaaet alene og betragtet, beundret og opløftet min Sjæl med Tak og beruset mig i alt det skønne.

Gik hjem med Landevejen, det var blevet for mørkt. Silhouetterne af de gamle, fine dødsdømte Træer aftegnede sig skarpt mod den røde Aftenhimmel, og Maanens Segl tegnede sig rød i Taagen, der begyndte at indhulle alt. — Paul overraskede Rose i Dag. Ganske kort Orlov, mest Fouragering.

21. Oktbr. Man ved endnu ikke, hvordan Tyskerne er kommet derop gennem Minefeltet og de patruillerende engelske Skibe. 22. Oktbr. Beretning fra London: 5 norske, 1 [to?] danske og 3 svenske Skibe blev sænket af Kanonild. To britiske Torpedojagere skudt ned, [osv.]. Der er to danske Skibe »Margrethe« og »Stella« sænkede. Alt Mandskab fra Stella er reddet. Ni danske Sømand omkommet. Scener fra Sænkningen er saa hjerteskræende, at man ikke kan holde dem ud. Tyskerne skød uden Varsel, to Kvinder viftede fra et af Skibene med et hvidt Klæde, det tog de ingen Notits af, men sendte den ene Granat efter den anden. Begge dræbte. Redningsbaadene beskød de endogsaa, da de var satte i Vandet. 14 Mand og 3 Kvinder blev dræbt. En Mængde Søfolk laa og flød paa Vandet og raabte til Tyskerne, men de tog intet Hensyn. Fra Kristiania skrives, at man antager, der er druknet 250—300 Mennesker. Kaptajn From paa Stella reddede sin lille Hund, en Terrier, som han trofast bar paa sin Arm, da han kom i Land i Bergen. Hvor har jeg glædet mig derover, midt i al den Elendighed. Jeg vil aldrig glemme ham. Mon egentlig Tyskerne gør sig klart, hvilke Følger det har. Der vil komme en Tid for Tyskland, der hedder Gengældelsens Time, og jo flere Forbrydelser de ophober, des større bliver den. Der vil komme en Tid, da Tyskerne maa skjule deres Nationalitet for at blive fri for Folks Foragt. De stakkels Mennesker rejste ud i deres lovlige Kald og lumskelig myrdede. Det skete midtvejs mellem Shetlandsøerne og Norge.

24. Oktbr. I Dag rejste Paul. 25. Oktbr. Kørte til Christiansdal. Havde et lille Intermezzo med en Vagtpost, der fordrede vort »Verkehrpass«, som vi ikke havde, derimod havde vi vort rigtige Pas, men det var ikke nok. Marie havde slet intet Pas med, det saa et Øjeblik truende ud, men saa klarede vi den ved Hjælp af godt Humør. 29. Oktbr. Byen flager [osv.] 30. Oktbr. Hvad Cathrine havde opnaaet til mig gennem Ministeriet: Chokolade, Sæbe, Caloderma, en Øjensprøjte og det allerbedste: $\frac{1}{2}$ Pund The! 31. Oktbr. Til Harmonien er der kommet en Skrivelse fra Myndighederne, der siger, at der er blevet talt Dansk i Telefonen Onsdag 24. med Nr. 137, og hvis det sker igen, bliver Telefonen borttaget. Og saa spørger de endda, hvorfor de ikke er elskede.

4. Novbr. I Forniddags var H. P. Hanssen her. Fortalte en hel Del interessant. I Königsberg har [Reflund] Thomsen faaet en glimrende Stilling, stor Gage, Arbejde der ligger for ham, en hel Stab under sig; han er blevet reklameret af Magistraten til at ordne Byens Rationering med Kul. Han gaar op i sit Arbejde og gør det udmærket. Alt er nu parat til Uddeling, men det tilstrækkelige Kulforraad mangler, og han frygter, det lidt efter lidt trækker sammen

til en Katastrofe. En højere dygtig Embedsmand blev sendt direkte ned til Gruberne, men kom tilbage uden Resultat. Bestikkelserne dær er saa enorme. Hanssen mente, at hvad der vilde gøre Tyskland mørt og eftergivende, var Nøden og nu særlig Nøden med Klæder og Fodtøj. Den militære Magt var vedblivende stor og ukuelig, men lad os først faa den frie Valgret og Censuren ophævet, saa vil Folket tale sit Sprog. Han mener, at de altid har Generalstrejken i Baghaand. Kejseren er blevet bange ved den russiske Revolution, derfor vil han være eftergivende lige overfor Flertallets Fordringer. Medens han var i Rigsdagen, kom der en telegrafisk Skrivelse paa 600 Ord til Præsidenten fra Strackerjan, hvori han beskylder Hanssen for militær Spionage og Fader for Landsforræderi. I Skrivelsen fortæller han, at han har beskyldt Hanssen for Mened, og Fader ogsaa, og er bleven dømt, og ogsaa, hvad Dom han har faaet. Præsidenten spurgte saa Hanssen, hvad han svarede derpaa. »Intet«, sagde Hanssen, »som han i sin Skrivelse siger, er han blevet dømt adskillige Gange, og der er ingen Grund for mig til at indlade mig med den Kværlant. Har han Beviser, lad ham saa komme med dem, jeg er rede«. Paa Gaden har han ogsaa gaaet bagved Hanssen og raabt Meineider, og da det alt ikke nyttede, sprang han foran ham og sagde: »Sie haben doch Ihren Eid gebrochen«. Hanssen fortsatte rolig sin Gang og svarede ikke. Lige over for Fader havde han ikke Held med sig, da har han ogsaa raabt efter ham, men Fader vendte sig om og raabte: »Sie elender Schuft« og truede ham med Stokken og raabte alle mulige danske Skældsord efter ham, og saa luskede han af. — Tønder Bank har faaet Ordre til at sende sine rede Penge til Rigsbanken hver Lørdag, faar dem urørt igen hver Mandag. Det er for at sætte Folk Blaar i Øjnene, saa figurerer de paa Contoen som faste beroende Penge, medens de vitterlig er i Omløb. Det er for at hæve Guldcontoen, siger de, der skal jo nemlig være en vis Procent Sædler, der svarer til Guldbeholdningen. Hanssen var livlig og fornøjelig.

9. Novbr. Fader tvivler som sædvanlig og siger, det er Humbug, men vi lytter ikke mere til den Trøst. Facta taler. 13. Novbr. Refshauge har fortalt Fader, hvad hans Broder, der er Oppasser i et Officerskasino, har hørt: Det var et Foredrag om Undervandsbaade af en Marineofficer. Hvorfor det gik tilbage med Undervandsbaadene Magt, var fordi Englænderne nu havde forskanset alle Kyststrækninger, man kunde ikke mere gaa langs med dem for Net og andre Forhindringer, og ude paa Dybderne blev det ogsaa mere og mere farligt, og Baadene kunde jo ogsaa kun holde sig en begrænset Tid paa de store Dybder. Alt ialt, man mærkede, at det begyndte at gaa op for Tyskerne, at U-Baadskrigen lod en Del tilbage at ønske. 19. Novbr. En engelsk Flaade slaar en Eskadre lette tyske Krydsere og forfølger dem ind mod Helgoland. Stærk Kanonade høretes i Ribe og paa Mandø. Kampen begyndte nordvest for Skallingen. — Skinke er betalt med 30 Rmk. pr. Pund, Smør 20 Rmk.

26. Novbr. Tænkte saa meget paa, hvis Børnene virkelig kom hjem til Julen. Fader var virkelig ikke saa afgjort imod det.

29. Novbr. God Kronik af G. Brandes: Fornuftens Nederlag. — Dejligt Uldgarn fik jeg, og The, og der var Traad og Kakao og Sæbepulver gennem Frøken Buhbe. 2. Decbr. Var hos Fru Lindstrøm. Fru Hansen [gift med Tobaksfabrikant] dør, hun spillede for os, det var dejligt. Det var helt betagende atter en Gang at høre Musik. Fru Lindstrøm er en god Værtinde. 3. Decbr. Slagtet to Svin i Dag.

6. Decbr. Hvor mange af vore gode Nordslesvigere er faldne, den allersidste, Steffensen fra Styding, har endogsaa aftvunget sine tyske Foresatte den højeste Ros. [Bog om ham udgivet ved Vald. Rørdam]. Det er ligesom de bedste gaar bort. Hvor er det hele dog meningsløst og forfærdeligt, eller er der en Mening i det? Sidder Gud til Doms over denne Verden?

8. Decbr. I Dag kom Attesten tilbage, der fordres en Attest fra Fysikus [om, at Forældrene paa Damager var svagelige, saa der burde tillades deres Døtre i København et Besøg i Hjemmet]; nu maa vi se at skaffe den. Hvor er det dog harmeligt, at der behøves alle de Besværligheder for at Børnene kan komme hjem efter 3½ Aars Forløb. Fader var smækvred, han vilde intet have med Fysikus at gøre og syntes, det hele var latterligt; vi var jo paa det sorte Bræt, og de fik saamænd ikke Lov alligevel. Marie gik saa ned til Fysikus for at faa en Attest. Krydsforhør og ligefrem Undersøgelse, vilde ogsaa have alt at vide om Faders Sygdom, skrev saa en Attest og sagde meget kort, at den kunde afhentes paa Raadhuset uden at give den mindste Oplysning om hvad den indeholdt. 10. Decbr. Har haft Bud paa Raadhuset efter Attesten, kom tilbage med den Besked, at der var ingen Attest kommet, telefonerede saa til Fysikus, fik den korte Besked: »Ist abgesandt«. 11. Decbr. Bud til Raadhuset efter Attesten, kom tilbage med den Besked, at der ingen Attest var; naar den kom, vilde de sende den. Lise telefonerede saa derned og talte med den ellers venlige Jensen, han lovede at interessere sig for den og paaskynde Sendelsen. Den er naturligvis paa Vandring i de forskellige Kontorer, det lader til ikke at være saa let en Sag at faa det dyrebare Dokument.

13. Decbr. 2 Pund Sukker 14 Rmk. Vi kommer godt med.

15. Decbr. I Dag kom Tøj fra Cathrine, stor Glæde efterhaanden som Lise sprættede op og Tingene kom for Dagens Lys; vi var alle i Spænding.

19. Decbr. Paa Raadhuset i Dag, efter at Kristen havde været der for at forsøge at faa Attesten. Der blev svaret ham, at Fru Nielsen selv skulde komme derned og underskrive, og saa skulde det sendes til Landraaden. Kom altsaa ind i det berygtede Nr. 6 og fik uden Vrøvl Attesten, der skulde intet underskrives, intet gennemses, hvad var det saa for en Komædie, hvorfor kunde Kristen ikke faa den med i Gaar. Paa mit Spørgsmaal, hvorfor den havde ligget dernede fra den 9., svarede han meget ubehageligt og irriteret, egentlig uforskammet; jeg tav saa men ærgrede mig. Hvad har man ikke taalt af disse udannede brutale Mennesker, der nu tror, de har Magten og kan gøre hvad de vil. Vi fik Attesten i forsejlet Konvolut, den

skal nu leveres til Landraaden med Ansøgning om, at Børnene maa komme hjem, Fader gal i Hovedet, vilde ikke have noget dermed at gøre.

20. Decbr. Vi fryser allevegne, der bliver kun fyret saa lidt. Karlen hos Landraaden, fik straks ordentlig Besked, han er en Gentleman; nu bliver Attesterne sendte til Paskontoret i det tyske Konsulat i København, og nu kan vi begynde at haabe. Ansøgningen ordnede vi selv saalydende: Ich ersuche Reiseerlaubniss für meine beiden Töchter (Navnene). Belliegend die notwendigen Atteste. Marie Nielsen. Kurz und bündig. — Rose og jeg var i Erlev Asyl med Kager, Pebernødder, Æbler og andet godt. Det var en oplivende Tur i det smukke klare Frostvejr med Udsigt over Dammen, der allerede er isbelagt, og med Nymaanens Segl og pragtfuld Aftenrøde. Forstanderen og Forstanderinden ikke hjemme, men en sød ung Pige viste os rundt i det store Kompleks og var meget venlig imod os. 52 fader- og moderløse Børn eller Børn fra daarlige Hjem i alle Aldre. Der var rent og pænt allevegne, og det er en stor Gerning, og det hele er udmærket indrettet. Vi havde megen Glæde af vor lille Ekspedition. Gid vi havde mange fulde Kurve at bringe rundt til fattige, helst til Børn.

21. Decbr. Tænk om de nu virkelig kommer, og hvad vil de sige til os tre gamle; jeg føler mig meget forandret og medtaget. 22. Decbr. Det er egentlig slet ikke som om det var Jul. Alt er trist, og jeg er bedrøvet, synes slet ikke, der er Mening i, at jeg er her, naar jeg ikke kan være til Glæde.

23. Decbr. Priserne er enorme paa alt; men det mærkeligste fortalte de i Dag. I Banken ligger deponeret 50 Pund Hvidkaalsfrø, der er forsikrede til en Værdi af 50,000 Rmk.!!! Vor Julegaas koster en 50 Rmk., men vi har dog faaet en, de fleste faar ingen. Desværre er der ingen Gær at faa, Brødet klasket og tungt.

24. Decbr. Saa fejrede vi da den Jul efter gammel Tradition med Risengryn (gemt et helt Aar), Gaasesteg og Æbleskiver og — Juletræ om end kun lille, og »Glade Jul«. Det gik altsammen, men den Glæde fra gamle Dage var ikke tilstede.

28. Decbr. De tyske Blade er alle opfyldte af Fredstanker og omtaler Russerne paa den fineste Maade.

1918.

2. Jan. Her i Byen har der været et større Opløb i Dag, vel en 3—400 Mennesker. Det var aftalt i Forvejen, og paa Slaget 10 vrimlede de ud af Fabrikker og af Bryggeriet, og en Masse Kvinder, og begav sig ned til Raadhuset. Der var man i stor Forvirring, telefonerede efter Borgmesteren [Schindelbauer], der maatte eskorteres af Politi gennem Mængden, hvoraf Kvinderne ikke nægtede sig noget i Retning af Ukvemsord. Saa talte han ud ad Vinduet til Forsamlingen og begyndte saaledes: »Werthe Herrschaften« (det er betegnende), og lovede dem Marmelade, Sirup og et Pund Gryn. Arbejderne havde en støt og rolig Tillidsmand, der præciserede deres For-

dringer og sagde, at saaledes som det var, kunde det ikke vedblive at gaa. Saa lovede Borgmesteren ogsaa at skulle faa Sukker den 6. i Stedet for den 18. (denne Maaned var det nemlig Meningen at afknappe os yderligere, i Stedet for den 7. at trække det ud til den 18.) Saa var der Mælken, der var sur og ikke kunde koges; ogsaa det lovede han at søge forbedret. Centralmejeriet (Nissen) erklærede, at han ikke maatte sælge den søde Mælk (Gud ved, hvorledes det hænger sammen). Noget opnaaede de altsaa, og jeg tænker, de paa Raadhuset har faaet en lille Skræk og følt, at Massen dog har Overtaget. Det er jo ogsaa rent skrækkeligt og forfejlet, at Mælken skal sendes herfra til Hamburg, dær ankommer den halvt fordærvet, og her er der Mælkemangel som aldrig før. — For Sukker betales her nu 6 Rmk. pr. Pund, naar man bare kan faa det, er man glad til, Det er som om Penge slet ingen Værdi har.

5. Jan. Kort fra Cathrine med den glædelige Efterretning, at vi vist kan vente dem henved den 16. Vi er alle meget oplivede. 8. Jan. Meget bedrøveligt. I Dag Kort fra Thora, at der nu har optaarnet sig Vanskeligheder med Rejsetilladelsen; før om en 4—5 Dage kan de ikke faa Svar; hun vilde saa telefonere. For en Rulle Traad betales glædelig 4—5 Rmk. 9. Jan. Jeg er saa glad ved mit Fuglehjem i disse Dage, hvor det er besøgt; men endnu har jeg ikke set min specielle Ven, Rødkælken.

12. Jan. Tante Christiane rejser paa Mandag over Christiansfeld, hvorfra Outzen kører hende til Kolding. Hun var endnu meget ophidset over den Behandling, hun havde faaet paa Landraadskontoret, ligefrem blevet behandlet som en Hund; det er skandaløse Tilstande. Hun mente, at herefterdags ingen fik Pas. Nu er Tyskerne saa ædderspændte at bruge Brutalitet som eneste Vaaben. Her i Haderslev, som ellers har hørt til de begunstigede Steder, vokser Nøden stille, ubønhørligt, og Forbitrelsen med den. Der er næsten ingen Mælk at faa, Mejerierne er befalede at sende deres Mælk til Hamburg, og det er saa slet ordnet, at den bliver sur. Forretningen paa Vojens har et stort Arbejde dermed; den Mælk, der faar Lov at blive her, kommer ogsaa ofte sur hertil og kan ikke taale at koges. Sød Mælk gives der næsten intet af, Folk er fortvivlede, og i det Hundevæjr maa de i timevis vente paa Gaden. Aften: Telegram fra Cathrine, at de har faaet Pas. Sikken Glæde og sikken Snakken, endelig.

13. Jan. Vi er ligesom i Himlen i Dag og drøfter Børnenes Ankomst ved alle mulige Lejligheder. Og hvad mon de vil sige til det, og husk at fortælle dem det. Saaledes gaar det hele Tiden.

15. Jan. Brev og Kort. Det var en Skuffelse for os alle. Vi kan ikke vente dem før den 22. 19. Jan. Gud ved, om de nu kommer paa Tirsdag. Hvor bliver det spændende. 23. Jan. De kom altsaa med Smaabanetoget fra Vojens. Rose var derude at tage imod dem. De var raske og glade og saa brillante ud. De havde oplevet en hef Del, og særlig var det gaact ud over stakkels Thora, der saa gerne vilde bringe os lidt af det, vi trængte saa svært til, og havde skjult det paa de allerintimeste Steder, og hun som er saa genert. Det var

forfærdelig pinagtigt for hende at blive saaledes undersøgt, og dog kunde vi ikke lade været at le ad Beskrivelsen. Hvor var det dejligt at kunne snakke af Hjertenslyst, og hvor vi morede os. 24. Jan. Det er ligesom Krigen og alle Rædsler er glemte. Vi lever i Nuet i disse Dage.

5. Febr. Amtsførsterne har været samlede hos Landraaden, og nu er Kommuneførsterne ogsaa kaldte, der skal forhandles om Korn- og Ernæringspørgsmaalet, der er ikke tilstrækkeligt, selv om Brødrationen sættes ned; man mener, til Maj vil alt være brugt. Og hvorfra skal de hente de nye Forsyninger? Bønderne banker de ikke mere ud af, selv om Amts- og Kommuneførsterne truer.

6. Febr. Jeg havde aldrig troet, det vilde blive saa svært at skilles fra dem, saa kommer jo ogsaa dette alvorlige: Mon jeg ser dem igen? I min Alder har man den Angest ofte. 9. Febr. Den sidste Dag. H. P. Hanssen her til Middag, heldigvis ordentlig Mad. Han fortalte ikke noget nævneværdigt nyt, ikke noget særligt oplivende. 9. Febr. I Morges Kl. 7 rejste de. Det hele er forandret, selv Pitsch ser helt melankolsk ud, han har været oppe at kradse paa Døren diverse Gange. Kalven, der brækkede sit Ben, er slagtet, og vi har haft nok at tage Vare med. Saadan en 200 Pund Kød giver Arbejde. Vi har givet 75 Pund væk efter Faders Initiativ; haaber mange er blevet glade.

10. Febr. Man flager for Freden med Ukraine; nu kan de faa store Forsyninger netop nu, hvor man ved, at de kun har Korn til 1—2 Maaneder. 11. Febr. Travlt i Huset. Lavet Leverpostej, forløren Skildpadde, vi maa se at holde saa meget som muligt friskt, saltet smager det ikke saa godt. Man flager atter i Dag [osv.].

12. Febr. Fik meget travlt. Ti Herrer (Smørfolk) til Kaffe; talt mest med Schmidt, Glasergaard, meget fornøjeligt. 16. Febr. Husundersøgelse. En Politimand (den væmmelige fra Raadhuset) og to Soldater; denne Gang gjaldt det Kornet, Melet. Vi havde en Angst for vort fine Mel, som vi havde $\frac{1}{2}$ Sæk af, fik den gemt i Tide, de snusede alle Steder uden at opdage noget ulovligt og gik med lidt Høsekorn. Næste Gang gælder det Spisekammeret og Flæsket. Man ved jo ikke, naar de kommer. Byen ere i een Skræk. 17. Febr. Min eneste Glæde at læse i de tyske Blade, hvor arrige de er over Farcen Trotzki. Nu har de dog opdaget, at han har holdt dem grundig for Nar. 20. Febr. Hørte, at en Meter Halvlærred nu koster næsten 20 Rmk.

24. Febr. Nu er der afgaaet svensk Hjælp til Alandsøerne. Danmark har sendt Levnedsmidler til Finland. 4. Marts, Man flager i Dag; jeg bliver altid nervøs, naar jeg ser det. 5. Marts. Der flages [osv.]. 6. Marts. En norsk Damper sænket af en Undervandsbaad, skrækkeligt at læse om. Tyskerne hare sænker, og saa er de komplet ligegyldige. Kaptajnen udtaler selv, at Djævle fra Helvede kunde ikke være optraadt med saa ubetinget Brutalitet og

Umenneskelighed. I 50 Timer drev de om, de der ikke straks var druknede.

9. Marts. Følgende lærerige Aufruf i de lokale Blade taler mere end mange Ord:

Weitere 3000 Mark Belohnung. Wiederum ist mir 3000 Rmk. zum Zwecke der Auslobung zur Verfügung gestellt. Sie sind für diejenigen bestimmt, durch deren Hilfe es gelingt, jemand der Aufhetzung der Arbeiterschaft zum Streik oder zur Resolution im Korpsbezirk zu überführen. Indem ich diesen Betrag auslobe, bestimme ich folgendes: Die Höhe der Belohnung richtet sich nach der Schwere des Falles und wird von mir bestimmt. Sind mehrere an der Überführung beteiligt, so entscheide ich über die Verteilung des Betrages. Personen, denen kraft Amtes die Verfolgung des oben bezeichneten Hetzes [obliegt] sind von dieser Belohnung nicht ausgeschlossen. Diese Auslobung wird unwirksam, wenn nach meinem Urtheil bis zum Friedensschluss mit Amerika und England niemand ein Anrecht auf die Belohnung erworben hat. Eine Anfechtung der von mir vollzogenen Zuteilung dieser oder der früher ausgelobten 3000 Rmk. im Wege des Prozesses ist ausgeschlossen. Der kommandierende General v. Falk. Altona 4. März 1918.

12. Marts. Besøgte Fru Mosegaard, som jeg længe har villet. Fandt en ung køn Kone med et intelligent Blik, et tarveligt Hjem, hvor Bøger og Papirer og aabne Skuffer og Manuskripter og Breve og Udklip dominerede. Jeg begyndte med at takke hende for hendes Smaafortællinger, som havde interesseret mig meget, og jeg opmuntrede hende til at fortsætte. Hun var straks fuld af Tillid og Aabenhjertighed, og fortalte, hvor godt de havde haft det før Krigen; da havde hun haft huslig Hjælp, og hun leverede Bidrag til flere Blade, viste mig sit Regnskab for flere Aar, og det var i stadig Stigning, naturligvis efter beskeden Maalestok, det højeste var Aaret før Krigen, 300 Rmk., nu var alt anderledes. Manden ved Fronten og tre Børn at sørge for, den ældste Datter gaar paa Lyceet og er Nr. 1. Det var Moderen meget stolt af: »Ja, hun faar det, jeg har sukket og higet efter hele mit Liv.« Jeg spurgte hende, naar hun skrev: »mest om Natten«, sagde hun, »ved dette Bord, (et ganske ordinært Bord med Voksdug over, som de vist brugte til Spisebord) og Tankerne vil frem« og »har jeg ingen Papir, og det har jeg nu ikke, skriver jeg paa Indpakkingspapir«, viste mig et Manuskript, skrevet paa brunt, stift Papir. Hun viste mig Brev fra Lily Braun og fra en Forfatterinde, Fru Kautzky, de var alle opmuntrende og forstaaende. Hun fortalte, hun havde ogsaa sit »Ehrenamt« her i Byen under Krigen; hun var den eneste Kvinde, der var sammen med Byraadet og varetog Kvindernes Interesser. Jeg var glad ved det Besøg.

15. Marts. Har læste Volksschullehrer Lamzus' Bog »Das Menschenschlachthaus«. Der staar udgivet 1912, men det maa jo være fingeret! den er nu forbudt i Tyskland, og han selv er »einstweilen beurlaubt«. En gribende Bog, forfærdelig sand. Den skildrer i Brudstykker hele Krigen: En Soldats Oplevelser lige fra »Mobilmachung«,

alle de forfærdelige Dødsårsager og Menneskekamp for at bevare sit Liv og hvad Mennesket ser, tænker, føler. Wilhelm Lamzus er en bekendt hamburgsk Folkeskolelærer og Forfatter.

16. Marts. Var i Bøghoved. Til min Sorg er over Halvdelene af Træerne fældet, det hele en Trækhule, og hvor der ser ud i Ejsbøl, hele den smukke, træbevoksede Skrænt tilhøjre er ryddet. Det er Rovdrift altsammen nu. Vor egen Skov skal ogsaa se frygtelig ud, saaledes er der hugget. 17. Marts. Vi gik vor Tur omkring Fredsted, og Solen skinnede, og Luften var mild, og Foraarsdisen laa blaa over Skovene, og Stærerne fløjtede, og alt spirede og levede, men der var kommet Skygge over det hele.

21. Marts. Hanssen har i Rigsdagen talt Ålandsøernes Sag og sagt, at 95 pCt. ønskede en Tilslutning til Sverige. Han endte med at sige: »Hele Skandinavien betragter den Stilling, Tyskland vil indtage til Ålandsøerne, som en Prøvesten for Ærligheden i den tyske Politik.« Det var en god Slutning.

22. Marts. Der er fremkommet en stor epokegørende Afløring af Fyrst Lichnowsky, tidligere tysk Gesandt i London, og deraf ser man, at det er Tyskland, der har villet Krigen og fremkaldt den. Stor Ophidselse i den tyske Presse. Det har været lidenskabelig drøftet i »Hauptausschuss«, og Ordføreren for Regeringen slog naturligvis fast, at det meste var usandt, og han selv en af skuffet Forfængelighed utilregnelig Person. Hvad mon England vil sige til disse nye Beviser. [Blev sydfra sendt til H. V. Clausen; af ham afleveret i det engelske Gesandtskab i København: Stor Opstandelse, men omtrent samtidig stod Pjecens Indhold i et svensk Blad]. Den store Offensiv paa Vestfronten er begyndt.

23. Marts. Man flager, dermed er alt sagt. 24. Marts. Man flager. Fik en ordentlig Forskrækkelse nu henimod Aften. Henny [en Hjælpekon] havde været i Byen, og hun fortalte, at Rygtet gik, de var i Nærheden af Paris. Lise og jeg var ganske skrækslagne, saa var der jo slet intet Haab. Fader bekæmpede det længe og forestillede os det urimelige i den Frygt; det hjalp os ikke, vi var herunter; saa spiste vi til Aften, og saa var han pludselig forsvunden. Vi søgte i Varmerummet, i Soveværelset, nej, saa saa vi, hans Frakke var borte, og saa vidste vi Besked. Saa kom han endelig, havde været paa Posthuset og et Slag inde i Byen, havde talt med baade Bløcher og Dahl, som han mødte og standsede og i Samtalens Løb fik indflettet det Spørgsmaal: Er der intet Nyt. De har vist været yderlig forhavset over at se ham paa dette Tidspunkt i Byen og saa oven i Købet indlade sig i Passiar. Han beroligede os, og det var jo Mening. Det glemmer jeg ham ikke.

25. Marts. Kejseren telegraferer og er meget tilfreds med Vorherre, der har gjort sine Sager herligt. Noget har der været om Paris i Gaar. Det viser sig nu at være en langtrækkende Kanon, de beskyder Byen med. 26. Marts. Det er drøje Dage, Man flager [osv.].

27. Marts. Schmidt, Vojensgaard, kom for at give Fader en

lille Beretning om Kredsdaysmødet; han følte sig ikke rask nok til selv at være der, noget vi herhjemme meget beklager; thi det er ikke godt for ham at isolere sig saaledes, aldrig tale med andre Mennesker.

28. Marts. Sophus Thomsen mente, Englænderne nok skulde rette dem og gøre kraftig Modstand. Det hjalp jo lidt paa Humøret. 29. Marts. En trist Dag, denne Langfredag. 30. Marts. Kejseren bestiller ikke andet end sende Telegrammer ud og Dekorationer, nu sidst til Krupp, der har leveret den Kanon, der beskylder Paris. H. P. Hanssen her; jeg saa ham ikke. Han havde ikke noget særligt at fortælle, jo en Ting som oplivede: Hver Uge sender Amerika 10,000 Mand — foreløbigt. Begejstringen var ikke stor i Berlin og Flagningen trods Kejserens Befaling meget sparsom. 1. April. Gudskelov ingen Flagnig. 3. April. Nu afviser Franskændene og Englænderne dem. 4. April. Man begraver sine Døde, derfor den forholdsmæssige Stilhed ved Fronten, og hvilket Væld af Taarer og Sorg og Lidelse er der ikke gemt i de Ord: De begraver sine Døde. 5. April. Den evindelige Uro og Forventning og Angst tærer paa mig. 6. April. Jeg har ligefrem Ulyst til at skrive i min Dagbog. 8. April. Langfredag blev jo en Kirke [St. Gervais i Paris] ramt under Gudstjenesten og den schweiziske Gesandt tilligemed hans Børn dræbt. Nu har Kejser Wilhelm sendt en Condolenceskrivelse til Schweiz; selv dirigerer han sin Kæmpekanon over Paris, afsender højttrovende Takketelegram til Krupp, der har lavet dette Mesterstykke. Hvor gement.

12. April. Det blev en rigtig Festsdag lige fra Morgenstunden af. [Julius Nielsen fyldte 70.] Det var en dejlig Dag. Blomster i store Masser. Kurve fyldt med de skønneste Roser og dejlig arrangerede Liljekonvaller, Violer i Massevis, Azalier, Palmer; det blev et helt Drivhus tilsidst. Og en Masse Deputationer, nogle og 30 Mennesker, og hver Deputation holdt en Tale, og alle var fulde af Tak og gode Ord. Det var dejligt at høre og se Faders Glæde. En udmærket smuk Gave fik Fader af Thomsen og Nissen: et Album med alle Vojens-Fotografier; der var Huset set fra forskellig Side. Kontorerne indvendig, Haven, Pakhuset, Smørkældereren og Plantagen og Husene der tilhører Fader, og alt saa udmærket ordnet. 78 Telegrammer og et Utal af Breve: Haderslev Bank, Kreditforeningen, Sprogforeningen, Handelsforeningen, Eksporthandelsforeningen, Mejeriforeningen, Vælgerforeningen, Fælleslandboforeningen, Jernfondet, Skoleforeningen, Landeværnet, Kirkeligt Samfund, Danske Blade fra Haderslev og Aabenraa. Først kom H. P. Hanssen, der i en velformet smuk Tale fremhævede Faders Betydning for Nordslesvig i alle de forskellige Tillidshverv, han havde, og i alt, hvad han havde foretaget sig, og bragte ham Befolkningens Tak. Saa kom Haderslev Bank med Hübbe som Ordfører, en lang, god Tale, ogsaa fremført godt, men paa mig gjorde den ikke saa meget Indtryk. Saa kom Kreditforeningen med Schmidt, Vojensgaard, som Ordfører, en god kort Tale. Smøreksporthandelsforeningen (Schmidt, Glasergaard), Mejeriforeningen (Per Smei [Peder Schmidt, Københoved]), Handelsforeningen (Købmændene Voss og Dahl), Fæl-

leslandboforeningen (Refshauge), Jernfondet (Grau), Sprogforeningen (Kaptajn Fischer), Vælgerforeningen (Simonsen, Flovt), Sprogforeningen, Landeværnet (Grev Schack), Kirkeligt Samfund (Pastor Petersen og Aagaard), Danske Blade (Lebeck og Svendsen). Saa talte atter H. P. Hanssen for Hejmdal og fik Lejlighed til paa en smuk Maade at nævne H. V. Clausen, som han hyldede i den sidste Del af Talen og foreslog den meget villige Forsamling at raabe et tre Gange Hurra for Victor. Saa sluttede gamle Boysen med et Hurra for Fader efter at have holdt en smuk Venskabstale for ham. Og saa gik Folk. Det var kedeligt, at vi ikke kunde have beholdt dem alle til Middag, Stemningen var saa hjertelig og god. Fader bevæget over al den Hyldest, og han takkede paa en meget smuk Maade. Gid Børnene havde været her. — Man flager.

19. April. Denne Krig, disse Aars Venten, Haab og Frygt, Rædsel og Medlidenhed tager lidt efter lidt al min Livslyst, Livsmod. Jeg har Fornemmelsen af, at jeg langsomt dræbes, og at jeg dør her uden at se mit lille Hjem igen. 20. April. Paul kommet, 14 Dage Orlov, stor Glæde. 24. April. Redaktør Svendsens Broder (Landstormsmænd) er herhjemme paa Orlov, som han har erholdt paa følgende Maade. Han skulde have været til Fronten, men Lieutenanten sagde til ham, at hvis han vilde tegne Krigsmaal paa 200, kunde det nok gøres om og han faa Orlov i Stedet. Han betalte øjeblikkelig og er som sagt hjemme. Det er en nydelig Handel der drives; hvor er der meget »rotten« i den tyske Militærstat?

5. Maj. Tante Christiane gik lige efter Kaffen, hun skulde til et Møde, hvor en tysk kristelig Dame skulde tale; hun havde hørt et Foredrag af hende og var meget begejstret. Jeg kunde ikke udholde under disse Forhold at høre paa en tysk Taler.

[8. Maj blev Strackerjans Post dvs. hans Angiverier, spærret].

14. Maj. Da Skoven ikke vil komme til mig, gik jeg til Skoven, Hammelev Skov, og hvor var der herligt. Bøgen endnu med smaa Kræmmerhuse bedaaende, gik og drev om ret con amore, sad ogsaa og hørte paa Fuglesangen og alle de Lyde, der er i en Skov, beundrede hver Busk, hver Blomst, var i Foraarsekstase. Havde Pitsch med; der var en Fugl, jeg ikke kender, som kaldte højlydt, og Pitsch styrtede hver Gang afsted for saa at komme slukøret tilbage; vi morede os brillant begge to. Det var sent, da jeg kom hjem.

18. Maj. Nu er Melrationen nedsat til 160 Gram daglig for 200; der loves mere Sukker og ogsaa Gryn, men Folk er blevet narrede saa tit, de tror ikke mere derpaa. Det kniber vist nu for das grosse Vaterland.

21. Maj. Mødte Refshauge, han standsede mig og bragte mig Hilsen fra Victor og Cathrine. Han havde været paa Damager; vi spaserede saa frem og tilbage sammen, og jeg fik en hel Del at vide, som glædede mig. Han og Kone havde spist Frokost hos Clausens i deres smukke Villa; han var indtaget i det hele; fortalte, at Clausen havde skrevet et Indlæg om Nordslesvig, der var haandskrevet og kun sendt til et begrænset Antal, mest Rigsdagsmænd eller

Politikere, og som var helt udmærket. Hvad han fortalte om Stemningen derovre, var ogsaa meget oplivende.

22. Maj. Fru Lindstrøm bragte Budskabet om Lundbecks Død. Det vil blive svært for stakkels Fru Hardt [Søsteren, se om hende i Horstmann: Aus verlornem Land, 134 ff.], og et stort Savn for de mange, han har været god imod. 23. Maj. Man gaar i Spænding hver Dag. Der staar meget paa Spil nu. Det tyske Folk er jo forgiftet fra Roden af, der maa en Udrensning, de maa trædes i Støvet, hvis Verden skal kunné aande frit. 28. Maj. Slaget er begyndt. Nu begynder en slem Tid for os. 29. Maj. Stadig Sejr for Tyskerne. 30. Maj. Atter nye Sejre. 31. Maj. Tyskerne har besat Reims. 1. Juni. Franskmændene er gaaet tilbage 2. Juni. Daarlige Efterretninger. 3. Juni. Franskmændene har standset Tyskerne flere Steder. 4. Juni. Det er Paris det gælder. Hvor er dog Rødtjornen udenfor mit Vindue pragtfuld, det er et Blomsterhav det hele. Og hvor mine Stære morer mig; jeg har nu faaet Roses Kikkert og kan se Ungernes Bevægelse. 5. Juni. Jeg spejder hver Dag først efter Flagene.

6. Juni. Spurgte Redaktør Svendsen om Spaseretur til Starup Kirke. Svendsen vidste Besked med alt. Bagefter en lille Collation bag ved den gamle Kirkegaardsmur. En rigtig dejlig Tur, som Svendsen var Skyld i.

7. Juni. Den tyske Offensiv er standset foreløbig. 10. Juni. Franskmændene har gjort Fremskridt. 17. Juni. Ved Vestfronten forholdsvis Ro.

18. Juni. Paul er kommet. Stor Glæde. 19. Juni. Kunde ikke rigtig taale at se vor lille smukke, hemmelighedsfulde Skov saaledes raseret, for mig er den ødelagt.

20. Juni. Der er en Tale, Kejseren har holdt, som er god at faa Forstand af. Det tyske Folk var ved Krigens Udbrud ikke klar over, hvad denne Krig betyder. Jeg vidste det ganske nøje; thi Englands Tiltræden betød en Verdenskamp. Det drejede sig ikke om et strategisk Felttog, men om Kampen mellem to Verdensanskuelser. Enten skal den preussisk-germanske Verdensanskuelse, Ret, Frihed, Ære og Moral vedblivende holdes i Ære, eller den angelsaksiske, det vil sige Pengene som Afgud. 21. Juni. Franskmændene har gjort Fremskridt. 23. Juni. Kamppause. 24. Juni. Stadig de allierede, der angriber. 25. Juni. Nu begynder stakkels Koner og Børn at indfinde sig og bede om Kartofler og Brød, »bare et Stykke«. Et Læs Hø koster 1000 Rmk.

26. Juni. Kühlmann har udtalt: Durch rein militärische Entscheidungen allein ohne alle diplomatischen Verhandlungen ein absolutes Ende kaum erwartet werden kann. Fader ser meget optimistisk paa Situationen nu. 27. Juni. Jeg tænkte mig det nok. Nu har Rigskansleren søgt at bortforklare Kühlmanns Tale, naturligvis tvunget af Altsykerne. Gud ved, om han ikke bliver nødt til at gaa. Tyskerne kan jo ikke taale at høre Sandheden, de er saa uvant med den.

29. Juni. Wartho har givet 200—215 Rmk. for 100 Pund

Hvedemel. 1. Juli. Franskmændene melder om sejrrikt Fremstød. En god Artikel af [Professor], Dr. Birch om Invasionen i København, holdt i en baade moderat og forsigtig Form, berører ogsaa Køb af dansk Jord. Det lader ikke til, at Kühlmann gaar. 2. Juli. Nu har Kejser Wilhelm dekretet, at der er fuld Enighed om en fælles planmæssig Anvendelse af alt Kornforraad indtil den nye Høst. Men Tyskland er paa bar Bund, hvorledes kan det hjælpe Østrig. Fransk-engliske Fremstød. Paul rejst. 3. Juli. Sukker faas til 7 Rmk. Pundet, har sikret os en god Del.

5. Juli. Den spanske Syge nærmer sig med Kæmpeskridt.

7. Juli. Lise og jeg gik ud for at hamstre Æg, forsøgte Hexehuset, nej, gik en dygtig Tur, men Æg fik vi ikke. Begge de unge Fruer Thomsen paa Visit. Ingeborg saa frisk og ungpigeagtig ud. Hun rejser med sine to Børn om nogle Dage tilbage til Königsberg. Ejen-dommelige Forhold deroppe; men hun var tilfreds og glad og Manden ogsaa. Nu synes hun, det er helt naturligt, at hun er fælles om et Køkken med to andre Familier, og at de skal lave Mad paa samme Tid, og at hendes bedste Omgang er halvdannede Jødefamilier. [Se »De fire onde Aar« udgivet af Ingeborg Thomsen og Svend Thorsen].

9. Juli. En ganske morsom Køpenick-Affære er foregaaet i Sønderborg. En ung Styrmand fra Bremen, mistænkt og fængslet for Spioneri, har set sit Snit til at undvige og efterlyses i Blade og Politibekendtgørelser, hans Billede har været opslaaet paa Raadhuse og i Togene, og der var udlovet en Belønning paa 3000 Rmk. for Paagri-belse: Til Sønderborg kommer der en ung flot Flyverlieutenant, bor paa det fineste Hotel, fraterniserer med Officererne, gør Visit hos Commandanten, hvor han præsenterer sig som Friherre v. Schmettau, gør ogsaa Visit hos Landraaden, bliver modtaget alle Steder med stor Venlighed, faar af Commandanten Lov til at færdes med Motorbaad i Havnen og at besøge den nye Forsøgstorpodstation, hvor han bliver vist det hele. Han gør en Tur ud til Kegnæs, efter Sigende for at inspicere Fyrskibene, men da han ikke er saa kendt med Ter-rænet, lander han ved en større Gaard, hvor han bliver meget gæst-frit modtaget, og efter en fin improviseret Middag kører Værten ham selv til Kegnæs, hvor Motorbaaden støder til ham, bemanded med to Matroser. Paa en eller anden Maade, ved at foregive at han alene maa inspicere Fyrskibene, faar han dem fjernet og tager saa over til Varnæs [?], hvor han spiser en flot Souper paa Hotellet, og da Værten kommer med Regningen, siger han, at den skal tilstilles Flyverskolen i Aabenraa, og navngiver sig. Værten bukker og Friherren gaar til-sidst igen, men Værten ser ham styre over mod Assens til og faar en Mistanke, telefonerer til Flyverstationen Aabenraa, om der findes en Friherre v. Schmettau. Nej, lyder Svaret. Stor Forvirring dær, et Par Flyvere gaar straks ud, men naar ham ikke, han er allerede kommet over paa dansk Grund. Det viser sig, at Flyverlieutenanten er iden-tisk med Spionen.

11. Juli. Rose betaler 88 Rmk. for en Meter Stof til en Dragt, Marie betalte 400 for sit Silkeoverstykke, Lise 550 for et Ko-

stume, ganske tarveligt. Syløn for en Morgenkjole og en Nederdel moderniseret 92 Rmk. Sukker 7 Rmk. Pundet.

16. Juli. Tyskerne har begyndt stor Offensiv. Det bliver urolige, angstfyldte Dage, de kommende. 18. Juli. Tyskerne har standset deres Offensiv, Paris beskydes. 20. Juli. Stort fransk Modangreb begyndt, vinder Terrain. Det er underligt, naar Fransk-mændene sejrer, er jeg straks rørt til Taarer; jeg tænker paa alt det, de har lidt og taalt disse fire lange Aar. 22. Juli. Hurra! Tyskerne har trukket deres Tropper Syd for Marne tilbage. Faaet at vide underhaanden, at Flyvehallen i Tønder er blevet ødelagt, 2—3 Zeppeliner brændt og Gasværket ligeledes ødelagt. Det var engelske Flyvere. To Døde, elleve Saarede.

4. Aug. Der har været afholdt et Præstemøde her i Byen, hvor der har været en Udsending fra Ernæringskontoret tilstede, som har givet meget detaillerede Beretninger om Tilstanden indenfor det tyske Rige med Hensyn til Fødemidler, og han har skildret det saaledes, at der har været stor Bestyrtelse og Ophidselse, og Schwabe, Rektoren [ved Seminariet], har slaet i Bordet og sagt, han vilde ikke tro det. Meningen med Mødet var, at Præsterne skulde søge at paavirke deres Menigheder til endelig at ofre for Fædrelandet alt, hvad de kunde afse, thi nu var Øjeblikket kommet, hvor det gjaldt, og Fædrelandet var i Fare i mere end een Henseende. Saaledes gaar Rygterne.

6. Aug. H. P. Hanssen her. Han ser ikke med synderlig Fortrøstning paa Fremtiden, mener endnu Krigen vil vare, der skal mere til at knække dem, fortalte ikke noget særligt nyt. I Aabenraa har man i denne Uge slet intet Brød.

8. Aug. Læst et Agitationsskrift, rettet til Rigsdagen og fordelt mellem Rigsdagsmændene, forfattet af en Hauptmann Beerfelde, [omtalt flere Gange i H. P. Hanssens: Fra Kampaarene]. Det blotter paa det mest ubarmhjertige alle de Forfalskninger, alle de Løgne, hvormed Krigen er fremkaldt og den offentlige Mening hypnotiseret. Han beskylder og beviser, at den »uns aufgezwungene Krieg« kun er en Frase, et Slagord, der er hamret ind i Folkets Bevidsthed, men at det i Virkeligheden er Tyskland eller Krigspartiet, der ved forfalskede Telegrammer, Løgn og Nederdrægtighed har provokeret Krigen. Han udtaler, at det maa komme dertil, at de bekender Sandheden og gør Bod, ellers er Tyskland redningsløst fortabt. Det er forbavsende, at han tør sige det altsammen.

10. Aug. Lise, Rose og jeg til Sølyst. 11. Aug. Trine Voss [gift med en Embedsmand oppe i Tyskland] her. Vi undgik naturligvis Politik, men man kunde mærke paa hende, at hun i sit Hjerte hænger trofast ved alt, hvad der er dansk og kært fra Barndoms- og Ungdomstiden. 13. Aug. Badegæster: Pastor [Carsten] Petersen fra Magstrup og Hustru, begge vakre Mennesker. 14. Aug. Faaet en lang Aftenpassiar med Præsten. Han er ikke tysk, det var tydeligt at mærke. Han samler dansk Litteratur [født 1871, nu emeritus, Digter paa Folkemaalet], og hans Sympatier er paa den anden Side. 16. Aug.

To Damer fra Meklenburg, Moder og Datter, den sidste saa ud som Døden, besvimeede paa Vejen ned til Stranden. Det er virkelig Underernæring, nu har vi set det.

17. Aug. Lieutenant Petersen [nu Direktør Røjgaard i Sønderborg] kom ned i vor Gryde eller Sandgrav for at hilse paa Rose og mig. Han fortalte mange forfærdelige Ting fra Fronten, hvor han har ligget længe; nu er han i Berlin paa en Skole, der belærer om alle Gasarter. Han fortalte om en Recognosceringstur i Skyttegrave, hvor hans Deling trykkede sig, vilde ikke med; tvunget dertil forsvandt de efterhaanden, saa han tilsidst stavrede ene om, traf i en opgivet Stilling en Soldat, der blev saa glad ved at se ham, og da han spurgte ham om, hvem han var, nævnede han et helt andet Compagni, var kommet dertil Dagen i Forvejen, saa straks sendt til Fronten og var nu aldeles overvældet, saa han græd; Fyren var kun 18 Aar. »Jeg kunde godt have gjort ham Selskab«, sagde den unge Lieutenant med klædelig Oprigtighed. — Hele Sølyst dansede. 19. Aug. En ny Badefremtoning, præsenterede sig som Major Dernath, en gammel væmmelig Karl, styg, døv, gjorde Kur til de unge Piger.

21. Aug. Nogle Bayerske Landstormsmænd ved Grænsen var en skønne Dag stukne af og havde efterladt deres fire Geværer, sat dem sammen i Pyramide, fæstet en Seddel ved, hvorpaa stod: »Fest steht und treu die Wacht am Rhein«. Hjertelig Modtagelse herhjemme, Pitsch lavede en voldsom Ballade, da han saa mig.

29. Aug. Hvor er det dog dejligt at læse og skrive om Fremgangs og Sejre, alt er lysere, lettere. Saa faar de nok Bugt med dem til sidst.

31. Aug. Telegram: »Halbjährliche Miethe 1000 Kr. Antwort sofort« [for Fru Røginds Lejlighed i København]. Børnene meget ivrige til at overtale mig til at svare Ja. Pengene har ingen Betydning for mig, heller ikke Hensynet til Dyrtiden og mulig Mangel paa Hjælp; jeg klarede mig jo nok, nej det bliver vel Hensynet til Børnene, der tynger mest i Vægtskaalen. Skulde jeg følge min egen Trang og Lyst, sagde jeg nej. Aften: Nu har jeg givet efter for Børnene, jeg ved ikke, om jeg er glad eller bedrøvet. Mon min Skæbne er at dø her. Imellem tror jeg, jeg aldrig ser mit lille Hjem igen. Et er dog godt, jeg har set og følt, at jeg betød noget for Lise og Rose.

1. Septbr. Thomsen fortalte i Gaar om en Episode i Lille. I et Kinoteater propfuldt af Soldater bliver som levende Billede Hindenburgs fornagtede Statue fremført, og straks rejser der sig en Mumlen af Utilfredshed, der stiger til Raabene: »Heraus mit ihm, weg mit ihm, wir haben genug«. Den der har fortalt det, var Officer og selv tilstede og var jo ikke hyggelig tilmode. Soldaterne er sine Steder saavidt, at de i Officerernes Nærværelse drøfter, hvorledes de bedst skal lade dem tage tilfange.

3. Septbr. Det var et Misgreb at indvilge. Jeg er helt ulykkelig ved Tanken paa al den Omflytning med mine Sager og Fremmede i mit lille Hjem.

4. Septbr. Grenzpost og de øvrige tyske Blade skjuler Nederlaget paa en helt latterlig Maade. De indrømmer aldrig, de har opgivet en By og været tvungne til at gaa tilbage. Nej, »vore Linjer er efter forudlagt Plan trukket saa og saa meget nord eller syd for den By«. Og det hele bliver udbasunet som »ein Sieg, ein grosser Sieg«. 5. Septbr. Tyskerne opbrænder deres Forraad, før end de trækker dem tilbage. Paul er kommet paa Orlov, Rose straalere.

6. Septbr. Nu kommer Løgnens Straf endelig; de har holdt Folket hen med Løgne og Fortielser, nu hævner det sig. 7. Septbr. Stadig Fremrykning. Grenzpost er complet latterlig i sine Manøvrer for at forvandle Nederlag til Sejr og skjule Facta. 9. Septbr. Franskændene melder, at baade Noyon og de tilbageerobrede Landsbyer er ødelagte af Tyskerne, inden de forlod dem. Mon det nogensinde kan glemmes, hverken af Franskændene eller andre?

20. Septbr. Naturligvis sejrer Tyskerne stadigt, og altid er »blutig abgewiesen« den staaende Formel. At det tyske Folk ikke kan blive klog paa de virkelige Forhold og optræde mod den Løgn, det Hykleri, der officielt er blevet det daglige Brød. 24. Septbr. Svar fra Amerika paa det østrigske Fredstilbud: Et kort og kraftigt nej. Paul rejste i Dag, lille Rose i Sorg.

26. Septbr. Man fortæller, at af de 800 Rekrutter her paa Kasernen ligger 200 paa Lazaret og Sygehus, mange Dødsfald, det er helt unge Mennesker, underernærede inden de kommer, og saa den daarlige Forplejning de faar her, sammen med det kolde, vaade Efteraar, der gør at de falder sammen. Stemningen er ikke god.

30. Septbr. Bulgarien er kommet med Forslag til de allierede om Vaabenstilstand. De tyske Blade skriver i stor Ophidselse, men forsøger at tilsløre det hele og taler om de store Styrker, de agter at sende Bulgarien til Hjælp.

2. Oktbr. Det er drøjt at lave Mad, naar man intet har at lave af, og nu kommer atter en kødløs Uge; jeg laver af Tomater, Kartofler, Kaal en Middagsmad, men saa kommer altid: Hvad skal vi have i Morgen? Bulgarien har sluttet Fred. 4. Oktbr. De er brudt igennem den sidste Linje af Hindenburg-Systemet, Overalt Tilbagetog.

6. Oktbr. Det blev en dejlig Aften, som aldrig vil glemmes. Kl. mellem 6 og 7 kom ekstra Modersmaalet med den epokegørende Nyhed af den nye Rigskanslers Tale: »Jeg har i Natten til den 5. ved Schweiz's Mellemkomst sendt en Note til de forenede Staters Præsident, i hvilken jeg har bedt ham om at tage Hidførelsen af Freden i sin Haand. Wilson har 8. Januar og 27. Septbr. opstillet et Program for en almindelig Fred, som vi kan antage som Grundlags. Ved et Trylleslag var alt forandret, hvor var vi alle glade og taknemlige, Tyskerne denne Xdmygelse; de maa jo ikke kunne mere, det maa ja jeg tror endog, at jeg dansede Indianerdans, og hvor vi undte og hvor vi snakkede og drøttede den livsalige Fred, og hvor vi lo,

være kommet til en Katastrofe. Man føler sig atter fri. Det er nok med dette Myrderi, de stakkels Mennesker og stakkels, stakkels uforstaaende Dyr har lidt nok. Nu skriver Rose til sin Paul, hun er ogsaa glad og haabefuld. Kl. er henad 12.

7. Oktbr. Nu begynder Danskerne henede at røre paa sig. To Mænd var her hos Fader. I Eftermiddag Møde i Harmonien. Jeg tænker, i København er der ogsaa Røre. 8. Oktbr. Mødet i Gaar storartet. Og stor Offerberedvillighed. Der blev straks tegnet 15,000, og jeg hører i Dag, Fondet er vokset til nogle og tyve. Fader begyndte Talerne og forklarede, at det var nødvendigt, at vi selv lagde os i Brechen, hvis vi vilde opnaa noget, og det var nødvendigt at have tilstrækkeligt Penge for at begynde en virksom Agitation i alle udenlandske Blade. — I Rigsdagens Udvalg er det gaaet varmt til, inden Fredsnoten blev udsendt. Hindenburg og Ludendorff erklærede begge, de kunde højst holde dem en Maaned eller to, Heydebrandt nu som en uvederhæftig Person. — Kom lidt op, men er mat og træt.

9. Oktbr. maatte jeg lægge mig af den spanske Syge. Christine lagde sig den 10. og Karen den 11.

16. Oktbr. Der er fremkommet et Brev skrevet af Prins Max af Baden til Fyrst Hohenlöhe, hvori han udtaler sig baade mod Forstaaelsesfred som ogsaa imod Demokratiet, saa han staar egentlig nu som en uvederhæftig Person. — Kom lidt op, men er mat og træt.

18. Oktbr. God Artikel af [Professor, senere Biskop i Haderslev] Ammundsen om Nordslesvig i Nationaltidende, det var den første Svale. Nu i Dag en Artikel, god, fornuftig af [Professor] Dr. L. V. Birch. Foreningen To Løver har indbudt Alliance française til Møde i Studenterforeningen. Professor Kristoffer Nyrop vil tale om Elsass-Lothringen og Dr. Jonas Collin om Udlandets Interesse for Slesvig. Under Redaktion af Mag. Vilh. la Cour vil der udkomme et nyt Tidsskrift Grænsevagten. Fru Slott-Møller, cand. theol. Holger Andersen, Dr. med. J. Collin, Kammerherre Bodenhoff, Fru Martha Ottosen, Dr. phil. Gudmund Schütte og Skoleinspektør Lauridsen har tilsagt deres Bidrag.

22. Oktbr. Maria Hagen, f. Kolfach, var her i Dag. Hendes Mand har lige været hjemme paa Orlov. Han var med, da Cambrai blev forladt. Han var forbitret, saaledes som Tyskerne har sig ad lige overfor de stakkels Indbyggere, han kunde ikke glemme det og kom idelig tilbage dertil. Beboerne blev befalede at forlade Byen, hver havde Lov til at føre 60 Pund med sig, Resten blev overgivet til Soldaterne. men Officererne tog først. Hele Møblementer, Fortepianoer blev sendt bort til Tyskland, Malerier, Værdigenstande. Ikke nok dermed, i Haverne blev Frugttræerne savet over, Brøndene tilstoppede eller forgiftede. Lille Maria sad med Taarer i Øjnene og fortalte, ogsaa om alle de unge og gamle, der blev tvungne til at arbejde for Tyskerne, men, tilføjede hun med Stolthed, ingen dansk Nordslesviger har taget Del i Udplyndringen eller ført noget med

sig; hun vidste godt, at endogsaa i Stepping har tyske Hjem faaet sendt Sengetøj og Linned og alt muligt dernede fra. Hun har klaret sig godt paa sin lille Gaard med sine tre Børn i alle de Aar, hendes Mand har været borte, hun klagede ikke, men man kunde se det paa hende, at hun havde gaaet meget igennem. Maatte hun dog nu blive forskaanet for at miste Manden. — En udmærket Artikel i Nationaltidende d. 22de om de danske Sønderjyders politiske Maal. Grenzpost spyr Gift og Galde. 24. Oktbr. I Danmark arbejdes der nu svært for Nordlesvig. 26. Oktbr. Morer os over Grenzpost's grænseløse Raseri; den mærker, nu er dens Magt brudt, og »die deutsche Nordmark« er ifærd med at skifte Ham.

27. Oktbr. Modtaget Opsigelsen af min Lejlighed. Skønt ventet rammer det mig dog haardt, men jeg skyder det fra mig. Hvad har mine egne smaa Sager at sige ligeoverfor de store Verdensbegivenheder. To Artikler af Victor i Nationaltidende; naturligvis er Grundtanken god og sand, men jeg veed ikke, jeg savner noget, jeg savner hans Varme, hans Hjerte, det er, som om jeg ikke rigtig kender ham igen.

29. Oktbr. En Masse syge i Haderslev og mange Dødsfald af den spanske Syge. Alle Hospitaler overfyldte. — H. P. Hansen har holdt en udmærket Tale og fordret § 5 opfyldt. Tredje Artikel af Victor er kommet idag, den er god, da kender jeg ham atter, der er Varme og Flugt i den, og den siger mange gode Sandheder, hvormed han forsvaret sit Standpunkt. Jeg tror, det er rigtigt, saaledes som han dømmer det. Artiklerne har som Overskrift: »Hvorlangt gaar vor Ret?« 30. Oktbr. Frøken Buhbe her idag med Hilsen fra Cathrine og Victor, det var dejligt at høre hende fortælle.

31. Oktbr. Bankerne her er uden Penge, har været det hele Ugen. Rigsbanken har heller ingen. Folk er bange og venter sig det værste. Fader tager det nogenlunde roligt. 3. Novbr. Hørte i Dag, at Amtsførstader den berygtede P. Kjer [paa Als] er ifærd med at forandre Signalerne: »E har da altid holdt e Haand over e Danskere«.

4. Novbr. Et meget naivt Opraab til Slesvigske Landsmænd, at de tror os saa dumme, at vi skal bryde os en Døjt om saadanne Ord, saadanne Løfter nu. Lebeck har svaret dem kraftigt og godt i Modersmaalet. — Thomsen fortalte om store Uroligheder i Kiel. Matroserne paa Skibene har gjort Oprør, afvæbnet Officererne. Danned et Soldatterraad og forelagt Militærguverneuren bestemte Fordringer, og han er gaaet ind paa alle Punkter. De har befriet deres Kammerater, som sad i Fængsel, og draget i store Masser gennem Gaderne, de har hejset det røde Flag paa Skibene. Det er kommet til blodige Sammenstød med de Tropper, der blev sendt imod dem, flere Officerer dræbtes og mange saaredes. Resten af Officererne er blevet interneret. Nogle af de Punkter, Gouverneuren maatte gaa ind paa, var: Ingen Hilsen paa Officererne, Forplejning den samme som Officererne, ingen Officerskasino osv. Det maa være haardt for en

preussisk Officer at bøje sig under det, men de maa, nu er deres Saga ude. 5. Novbr. Vi er alle meget excited, kan næsten ikke forstaa, det er kommet saa vidt. Herhjemme vil der ogsaa komme Uroligheder, man siger Matroserne i Aarøssund har taget Udgangsbillet. I Flensborg er der Oprør, og Butiker er blevet plyndrede. Efterretninger fra Kiel og Hamburg udeblevne og Trafiken standset, ingen Tog. Begivenhederne udvikler sig saa hurtigt, at man næsten ikke kan følge med.

6. Novbr. Uroligheder i Berlin. I Flensborg har der dannet sig Soldaterraad, som har overtaget hele Kommandoen. Officererne har maattet udlevere deres Vaaben, som ikke er gaaet af uden Kamp, alle de ansatte paa Marinestation Mørvig har maattet underkaste sig. Men der er Ro endnu. Soldaterne sørger selv for Orden. Af et Øjenvidne hørte vi om tre Matroser, kommende fra Banen her, mødte en højere Officer, som de ikke hilste. Officeren kaldte saa den ene af Matroserne hen til sig og bebrejdede ham i en mild Tone, thi den, der fortalte det, hørte ham sige »Kamerad«.« Imedens ventede de andre, blev saa utaalmodige, og en af dem raabte: »Hol em nicht länger opp«, hvorpaa Officeren forsvandt.

7. Novbr. Nu har vi ogsaa faaet Soldaterraad. Matroser, Soldater og Arbejdere holdt et stort Møde i Juhls Lokaler, og der blev Raadet dannet, derefter Officersafvæbning, og hvis de ikke godvillig vilde, bliver de internerede indtil videre; de civile Myndigheder behandles paa samme Maade; Vagt posteret paa Posthuset, Telegrafstationen, Jernbanestationen. Nu har det tyske Folk selv taget Sagen i sin Haand.

8. Novbr. Alle Soldater har forladt Kasernen uden Tilladelse og sluttet sig til Soldaterraadet. I alle Byer, hvor der er Marinestation, og det er mange paa hele Kysten, vajer det røde Flag. I Dag er der kommet en Deputation af Matroser fra Kiel, som vist skal ordne endel for det nye Soldaterraad her. I Aften kom Efterretning om Vaabenstilstand, endnu ikke officiel. Outzen telefonerede det. Jeg gik min Tur i Haven, og Rose lukkede Vinduet op og kaldte paa mig for at fortælle mig den glædelige Nyhed, min første Tanke var: »Saa takker alle Gud«, og jeg skyndte mig ind. Outzen telefonerede paa Dansk, ogsaa et Tidernes Tegn. Hvor har de ikke plaget og pint os paa alle Maader.

9. Novbr. Endnu er Vaabenstilstanden ikke bekræftet, men der er sket store Begivenheder. Bayern er blevet Republik, og nu iaften kom Løbesedlen med Kejserens og Kronprinsens Abdication. Her optræder Soldaterraadet korrekt og roligt. De Officerer, der ikke vilde underkaste sig, fik Lov til at forlade Byen civilklædte, de andre maa bøje sig. Paa Kasernen er det røde Flag hejset.

10. Novbr. Fader kom hjem fra Harmonien, bekræftende Underretninger om Republiken, har selv set Løbesedlen fra Hejmdal. Der gaar Rygter om, at Englænderne allerede er i Kiel eller paa Vej dertil. Man siger saa meget. Sener e: Thomsen var her

med en Løbeseddel fra Grenzpost for iaften, hvor de vigtigste af Vaabenstilstandsbetingelserne var opførte. Det er haarde Betingelser, nogle maaske for haarde. Vi var alle placerede om Bordet i Dagligstuen, da han læste dem højt, og de blev drøftede og gennemgaaede om og om igen. Betingelserne viser Nederlagets Størrelse.

17. Novbr. Stort Folkemøde i Aabenraa idag. 18. Novbr. Marie og jeg til Mødet i Juhls Sal. Vi gik herfra 1¼, mødte Vognen med Schmidt, Vojensgaard. Han hilste saa glad, vi ogsaa, det er jo det første store danske Møde her. Byen fuld af Mennesker, der styrede Kursen ligesom vi. Mødet skulde begynde 2¼, men da vi kom, var allerede alt fuldt, Galleriet, Salen, Gangen udenfor, i Haven, man var allerede begyndt at synge danske Sange. Ved et rent Held og lidt Dristighed fik vi virkelig Plads paa femte Række fra Scenen. Efterhaanden som der stuedes flere Mennesker sammen, blev ogsaa Scenen frigivet til Publikum, men det hjalp ikke stort, thi der kom flere og flere. Stemningen høj, nu hørtes de forbudte Sange, alle Versene, og saa begyndte Talerne. Kloppenborg Skrumsager begyndte nok lidt tørt, men sagligt paa mange Maader, saa kom Refshauge, stiltfærdigt og godt, men saa kom Schmidt, Vojensgaard, og det er ligesom hans Ord udløste al den Begejstring, der var i Folk, han rev alle med sig, jeg hører hans Stemme endnu, skælvende af Bevægelse og Glæde. Det var jævne, fattelige Ord, han sagde, men prægede af saadan Hjertevarme og Inderlighed, at de rørte os alle til Taarer. Han mindedes Trængselstiden, dog kun som overvundet og besejret, talte om hvor nu alt vilde forandre Skikkelse og vilde blive lyst og smukt for os, naar vi nu atter kom hjem til vort elskede Moderland. Han mindedes alle Nordslesvigs unge Mænd, der hviler i fremmed Jord, efter at have ofret Livet af Pligtfølelse og for Slægtens Jord; der var saa højtidsstille i Salen og alle rejste sig. Og saa blev der sunget: »Der er et yndigt Land« og »Det haver saa nyligen regnet«. Og efterhaanden som Pastor Thade Petersen, Lebeck, Advokat Andersen (levende Illustration til de fire Lidelsesaar, han havde gennemgaaet) talte, blev Sangene dristigere, og vi endte med »Kong Christian« og Leve for ham. Det var en Dag, man ikke glemmer. Og »Vift stolt« blev ogsaa sunget, og saa kom der et Leve for vort skønne Danebrog, vort gamle elskede Flag, og da var Folk helt vilde.

21. Novbr. Rose over 40°, det er den spanske Syge. 22. Novbr. Nu er Lise syg; jeg er meget ængstelig. 27. Novbr. Der ventes en Bataillon Soldater hertil. Byen bliver smykket. Jeg synes ikke Tiden egner sig til Fest. 6. Decbr. Lise har det ikke saa godt idag.

[Hermed ender Dagbogen brat. Forstaaelsen heraf ses af følgende Tilføjelse bag i Hæftet:]

16. Decbr. 1918 døde min elskede Broderdatter Elisabeth, min lille gode trofaste Pige. Gud i Himlen hjælpe mig til at bære det; og han lade os mødes igen, hvor der ingen Sygdom og Sorg og Lidelse er.